

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS
TERMINOLOĢIJAS KOMISIJA

TERMINOLOĢIJAS JAUNUMI

2009

15

RĪGA

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS
TERMINOLOĢIJAS KOMISIJA

TERMINOLOĢIJAS JAUNUMI

2009
15

- *Spēkratu teorijas termini*
- *Konsultācijas*
- *Vēlreiz par adventi...*
- *Ziņas*

RĪGA

ISSN 1691-0133

Izdevums sagatavots un nācis klajā
ar Valsts valodas aģentūras
finansiālu atbalstu

“Terminoloģijas Jaunumu” 15. numurs ir 2002. gadā ar Valsts valodas komisijas un Latvijas Zinātņu akadēmijas atbalstu aizsākto LZA Terminoloģijas komisijas (TK) izdevumu sērijas turpinājums. Tas paredzēts LZA TK pieņemto lēmumu un konsultatīvo ieteikumu operatīvai ieviešanai oficiālā valodas lietojuma praksē, lai sekmētu vienotas, latviešu literārās valodas normām un latviešu valodas attīstības mērķiem atbilstošas latviešu valodas nozaru terminoloģijas veidošanu, izteiksmes skaidrību un nepārprotamību, ievērojot LZA TK darbības juridisko pamatu, kas noteikts Valsts valodas likuma 22. pantā un tā īstenošanai pieņemtajos LR Ministru kabineta noteikumos.

Atbildīgā par izdevumu *Valentīna Skujiņa*

© LZA Terminoloģijas komisija, 2009

© Valsts valodas aģentūra, 2009

*Katram terminam tāpat kā jebkuram vārdam dzīvajā valodā ir savs mūžs:
tas piedzimst, attīstās, darbojas un aiziet nebūtībā.
Terminologs varētu būt ļoti gandarīts, ja viņa veidoto terminu mūžs
iesniegtos ne tikai gadu desmitos, bet gadu simtos.
J. G. Pommers*

PRIEKŠVārDS

Informatīvi izglītojošā izdevuma “Terminoloģijas Jaunumi” (“TJ”) 15. numurs iznāk, turpinot LZA Terminoloģijas komisijas (TK) lēmumu un konsultatīvo ieteikumu publicēšanu, lai sekmētu vienotas, oficiālai lietošanai apstiprinātas terminoloģijas ieviešanu praksē. Šis “TJ” numurs veltīts galvenokārt vienas nozares — spēkratu teorijas — terminiem, kas publicēti kopā ar definīcijām un terminu ekvivalentiem angļu, vācu un krievu valodā. Spēkratu teorijas termini ir daļa no tehnisko zinātņu terminoloģijas, tāpēc vairāki termini aktuāli arī citās tehnisko zinātņu jomās.

Konsultāciju sadaļā aplūkota daļa no aktuālajām konsultācijām. Dots arī teorētisks pamatojums gramatiskās dzimtes izvēlei aizguvumos.

Patīkama ir ziņa par jaunas LZA TK apakškomisijas izveidošanu poligrāfijas terminu izstrādei. Jaunu spēku iesaistīšanās LZA TK darbā stiprina ticību ilgtspējīgai latviešu terminoloģijas attīstībai.

Ar LZA TK darbu, apspriestajiem un apstiprinātajiem terminiem plašāk var iepazīties LZA TK mājaslapā www.termini.lza.lv, kā arī terminu datubāzē *AkadTerm* www.termini.lza.lv/akadterm.

Izdevuma veidotāji aicina lasītājus ar saviem vērojumiem, piebildēm un priekšlikumiem būt līdzdalīgiem precīzu terminu un nepārprotamas izteiksmes veidošanā un lietošanā.

2009. gada janvārī

LZA TK priekšsēdētāja
Valentīna Skujiņa

SATURS

KOMISIJAS LĒMUMA Nr. 57 "Par spēkratu teorijas terminu saraksta apstiprināšanu" pielikums: "Spēkratu teorijas termini"	5
KONSULTĀCIJAS	63
Tehniskā <i>izmantošana, lietošana</i> vai "ekspluatācija"?	63
<i>SPA, Spa</i> vai <i>spa</i> ?	63
<i>Telpu futbols</i> , nevis "futzals"	64
<i>Spēļu pults</i>	65
Kas ir HUMINT?	65
Par struktūrvienības nosaukumu	65
VĒLREIZ PAR ADVENTI un par dzimtes formas izvēli aizguvumos	66
ZIŅAS: jauna apakškomisija	67

Spēkratu teorijas termini

LZA TK lēmuma Nr. 57 pielikums
(LZA TK lēmuma Nr. 57 tekstu sk. "TJ" 14. nr. 23. lpp.)

Spēkratu teorijas terminu saraksts ir daļa no četrvārdu spēkratu terminu vārdnīcas. Šajā terminu atlasē ir spēkratu (automobiļa, traktora, motocikla u. c.) teorijā lietotie termini. Terminiem latviešu valodā pievienoti to vairāk lietotie (bet ne visi) ekvivalenti angļu (**a.**), vācu (**v.**) un krievu (**kr.**) valodā un skaidrojumi.

Sinonīmi atdalīti ar komatu, pirmajā vietā liekot ieteicamāko vai vairāk izplatīto. Apaļajās iekavās doti paskaidrojumi vai varianti. Kvadrātiekvāsi norāda, ka tajās ietvertā daļa ir lietojama fakultatīvi.

Terminu un to skaidrojumu izstrādē un citvārdu ekvivalentu atlasē izmantota atbilstošā zinātniskā un mācību literatūra, standarti, vārdnīcas, enciklopēdijas un autoru pētījumi.

Sagatavojuši J. G. Pommers, V. Pavlova, V. Skujiņa
Spēkratu terminoloģijas apakškomisija

aerodinamika

a. aerodynamics

v. Aerodynamik *f*

kr. аэродинамика

Zinātne, kas pēta ķermeņu kustības likumus un darbīgos spēkus gaisa (gāzu) telpā. Spēkratu aerodinamika galvenokārt pēta spēkratu gaisa pretestības rašanās procesu, tās raksturošanas un samazināšanas iespējas, spēkratu applūstamību. Aerodinamiku iedala teorētiskajā un eksperimentālajā. Eksperimentus veic aerodinamiskajā caurulē (parasti ar modeli) vai uz ceļa (ar reāliem spēkratiem).

aerodinamiskā bremzēšana

a. aerodynamic braking

v. aerodynamisches Bremsen *n*, aerodynamische Bremsung *f*

kr. аэродинамическая торможение

Bremzēšanas veids: bremzēšana, aktīvi izmantojot gaisa pretestību, piemēram, īpašus izpletņus vai vairogus. Spēkratos to lieto tikai ļoti ātri braucošu mašīnu bremzēšanai, piemēram, rekordautomobiļiem.

agregatēšana

a. aggregating

v. Aggregatbildung *f*

kr. агрегатирование

Spēkratu un tiem piejūdzamo mašīnu un rīku savienošana kopīga darba veikšanai agregātā. Tas galvenokārt attiecas uz lauku darbu veikšanai paredzētajiem spēkratiem.

agregatēšanas ērtība

a. ease of aggregating

v. Bequemlichkeit (*f*) der Aggregatbildung

kr. удобство агрегатирования

Spēkratu īpašība būt piemērotiem ērtai agregatēšanai. Agregatēšanas ērtību nodrošina spēkratu piemērotība dažādu mašīnu un rīku piejūgšanai un darbināšanai, spēkratu

un agregatējamā rīka konstruktīvā, enerģētiskā un tehnisko īpašību atbilstība, kā arī automātiskās darbības jūgierīces.

agrotehniskie parametri, agrotehniskie rādītāji

a. agrotechnical parameters, agrotechnical indexes

v. agrotechnische Parameter *pl*

kr. агротехнические параметры, агротехнические показатели

Agrotehnisko īpašību raksturlielumi, kas raksturo agrotehnisko prasību apmierināšanu, piemēram, spēkratu darba izpildes kvalitāti lauka apstākļos no agrotehniskā viedokļa (augšnes virskārtas bojāšana, augšnes sablīvēšana u. c.).

aizmugures uzkare

a. rear mounting

v. Heckanbau *m*

kr. задняя навеска

Uzkare, kurā piejūdzamā mašīna (rīks) atrodas vilcēja aizmugurē.

aktīvā darbīgā daļa

a. active working part, energy component

v. aktives Arbeitsteil *m*

kr. активный рабочий орган

Spēkratiem piejūgtās mašīnas vai rīka darbīgā daļa, kuru darbina ar rotējošas vārpstas (piemēram, traktora jūgvārpstas) piedziņu.

aktīvais spēks

a. active force

v. aktive Kraft *f*, aktive Stärke *f*

kr. действующая сила, активная сила

Ārējs spēks, kas aktīvi ietekmē spēkratu kustību, darbu. Piemēram, uz braucošiem spēkratiem iedarbojas tādi aktīvie spēki kā visu veidu pretestības spēki, dažādas izcelsmes sānspēki u. c. Aktīvais spēks rada atbilstošu reaktīvo spēku.

akvaplanēšana

a. aquaplaning

v. Aquagleiten *n*

kr. аквапланирование

Spēkratu kustības veids: slīdēšana pa ūdens slāni, kas atdala dzinekli no balstvirsmas. Akvaplanēšanas gadījumā pilnīgi zūd dzinekļa (piemēram, riepas) kontakts ar ceļu un līdz ar to spēkratu vadīšanas iespēja.

apaļakmeņu bruģis

a. pebble pavement

v. Kopfsteinpflaster *n*

kr. бульжная мостовая

Ceļa seguma veids: cietais segums, kas izveidots no neapstrādātiem vai mazapstrādātiem bruģakmeņiem. Braucot lielā ātrumā, apaļakmeņu bruģis rada spēkratu balstiekārtas svārstības ar augstu frekvenci, kas nenodrošina labu gaitas laidenumu.

apdzīšanas ceļš

a. passing distance

v. Überholweg *m*

kr. путь обгона

Spēkratu nobrauktais ceļš apdzīšanas laikā. Apdzenošo spēkratu drošas apdzīšanas ceļš ir garāks par apdzenamam spēkratu tai pašā laikā nobraukto ceļu par lielumu, ko aprēķina kā abu spēkratu kopējo garumu plus divkārtēu ieturamo distanci starp spēkratiem. Apdzīšanas ceļš ir būtisks lielums satiksmes drošības ievērošanā apdzienot.

applūstamība

a. streamlining

v. Strömungsgünstigkeit *f*, Windschlüpfrigkeit *f*

kr. обтекаемость

Spēkratu īpašība minimāli pretoties gaisa plūsmai ap to un samazināt gaisa pretestību uz plūdlīnijas rēķina. Ātrgaitas spēkratiem tā ir svarīga īpašība, jo — braukšanas ātrumam palielinoties, gaisa pretestība strauji (proporcionāli ātrumam kvadrātā) pieaug. Applūstamība ietekmē spēkratu degvielas izlietojuma ekonomiskumu un dinamiskumu, mazākā mērā — arī vadāmību un stabilitāti.

aprēķina ātrums

a. design speed, rated speed

v. Rechnungsgeschwindigkeit *f*

kr. расчётная скорость

Spēkratu projektētais nominālais ātrums taisnvirziena kustībā. Spēkratu braukšanas aprēķina ātrumu raksturo ar sekundē nobrauktajiem metriem vai stundā nobrauktajiem kilometriem (dažās valstīs — arī ar jūdzēm).

apstākļi

a. conditions

v. Bedingungen *pl*, Verhältnisse *pl*

kr. условия

Parādību kopums, nosacījumi, kas ietekmē kādu procesu norisi, raksturojot šo procesu veidu, nolūku, vietu, laiku un citus ietekmes rādītājus. Piemēram, spēkratu ekspluatācijas apstākļi raksturo to izmantošanas nosacījumus un praktiski nosaka to izmantošanas efektivitāti.

ārējās raksturlieknes

a. external performance diagram

v. äußere Charakteristik *f*

kr. внешняя характеристика

Raksturlieknes, kas ataino izejas parametru izmaiņas pilnas degvielas padeves gadījumā, piemēram, motora jaudu, griezes momentu un degvielas patēriņu, mainoties motora griešanās frekvencei, ja motors strādā ar maksimālo degvielas padevi (pilnīgi atvērtu droseļvārstu).

asa bremzēšana, strauja bremzēšana

a. hard braking

v. scharfes Bremsen *n*, scharfe Bremsung *f*

kr. резкое торможение

Bremzēšanas veids: bremzēšana ar maksimālo vai tai tuvu intensitāti, attīstot maksimālo vai tam tuvu palēninājumu. To realizē, strauji un spēcīgi nospiežot bremžu pedāli.

asfalta segums

a. asphalt surface, asphalt coating

v. Asphaltdecke *f*

kr. асфальтовое покрытие

Ceļa seguma veids, kura galvenā sastāvdaļa ir bitums. Asfalts ietilpst ceļa segumam izmantotajā asfaltbetona sastāvā (kopā ar šķembām, smiltīm un minerālpulveri). Labi uzklāts un uzturēts asfalta (un asfaltbetona) segums nodrošina spēkratiem labu gaitas laidenumu.

asslodze

a. axle load

v. Achsbelastung *f*

kr. нагрузка на ось

Vertikālā slodze uz vienu no spēkratu asīm (priekšējo, vidējo, pakaļējo). Dažos ekspluatācijas apstākļos (nenostiprinātos ceļos u. tml.) pieļaujamo asslodzi ierobežo.

atgāzums

a. rear inclination, rear tilt, fore-and-aft tilt

v. Nachlauf *m*

kr. наклон назад

Riteņu ģeometrijas raksturotājs divgrambu riteņu spēkratiem. Pulkas atgāzums garenplaknē nodrošina vadāmo riteņu stabilizāciju sānspēku ietekmē.

atpakaļgaita

a. backing, back run, astern running, backward running

v. Rücklauf *m*, Rückgang *m*

kr. задний ход

Spēkratu braukšanas režīms: braukšana atpakaļvirzienā, pakaļgala virzienā. Lai realizētu atpakaļgaitu, ieslēdz atpakaļgaitas pārnesumu vai reversu.

ātruma režīms, ātrumrežīms

a. speed duty

v. Geschwindigkeitsregime *n*

kr. скоростной режим

Braukšanas režīms noteiktā ātrumā. Viens no standartrežīmiem spēkratu kustības vadībā. Dažos ekspluatācijas apstākļos ātruma režīma diapazonu ierobežo attiecīgi noteikumi.

atsperotais ritenis

a. spring wheel

v. abgefedertes Rad *n*

kr. пружинное колесо

Ritenis, kurš uztver spēkratu atsperoto masu, izmantojot elastīgos elementus (atsperes).

atsperotā masa

a. sprung mass

v. abgefederte Masse *f*

kr. пружинная масса

To daļu masa, kuru svaru uzņem spēkratu balstiekārtas elastīgie elementi, piemēram, automobiļa virsbūves masa.

augšnes pretestība

a. soil resistance, land resistance

v. Bodenwiderstand *m*

kr. сопротивление почвы

No augšnes apstrādes viedokļa svarīga augšnes agrotehniska (mehāniska) īpašība: spēks, ar kādu augšne pretojas deformācijai. Tā nosaka augšnes apstrādes darbam nepieciešamo vilces spēku.

automobiļa dinamika**a.** automobile dynamics**v.** Dynamik (*f*) des Automobils, Dynamik (*f*) des Kraftwagens**kr.** динамика автомобиля

Automobiļa teorijas daļa, kas pēta braucoša automobiļa kustību tam pielikto spēku ietekmē: automobiļa kustības parametrus un to izmaiņas dažādos ekspluatācijas apstākļos. Galvenās nodaļas ir vilces dinamika un bremsēšanas dinamika.

automobiļa kinemātika**a.** automobile kinematics**v.** Kinematik (*f*) des Automobils, Kinematik (*f*) des Kraftwagens**kr.** кинематика автомобиля

Automobiļa teorijas daļa, kas pēta un apraksta automobiļa mehānisko kustību ģeometriskā aspektā, neievērojot automobiļa masu un darbīgos spēkus. Tā noskaidro automobiļa kustības trajektoriju, ātrumu, paātrinājumu u. c. kinemātiskos parametrus un to iespējamās izmaiņas, kas ir īpaši svarīgi, pētot automobiļa manevrējamību un vadāmību.

automobiļa kinētika**a.** automobile kinetics**v.** Kinetik (*f*) des Automobils, Kinetik (*f*) des Kraftwagens**kr.** кинетика автомобиля

Automobiļa teorijas daļa, kurā ietilpst automobiļa statika un dinamika. Tā ir automobiļa mehānika, izņemot automobiļa kinemātiku. Tā pēta stāvoša automobiļa līdzsvara nosacījumus un braucoša automobiļa kustību uz to darbīgo spēku ietekmē. Tā kā automobiļa galvenā funkcija ir pasažieru un kravas pārvadāšana, automobiļa kinētika pēta automobiļa darba būtību.

automobiļa nozīme**a.** automobile function**v.** Kraftwagenbedeutung *f*, Funktion (*f*) des Automobils**kr.** назначение автомобиля

Automobiļa funkcijas veida apzīmējums, ko izmanto automobiļu iedalījumā. Pēc nozīmes automobiļus iedala transporta (vispārīgas nozīmes), specializētajos un speciālajos automobiļos.

automobiļa pārkare**a.** automobile overhang**v.** Überhang (*m*) des Automobils**kr.** свес автомобиля

Automobiļa pārgājības ģeometriskais raksturotājs: virsbūves izvirkājums aiz riteņu ass. Pārgājības raksturošanai izmanto gan priekšējo, gan pakaļējo pārkari, kas nosaka automobiļa spēju pārvarēt lielu nelīdzenumu, piemēram, grāvi, bez tā virsmas aizskaršanas.

automobiļa teorija**a.** theory of automobile, car theory**v.** Automobiltheorie *f*, Kraftwagenlehre *f***kr.** теория автомобилей, теория автомобиля

Spēkratu zinātnes apakšnozare, kas pēta un pamato automobiļa ekspluatācijas īpašības, to noteikšanas un vērtēšanas metodes.

balstiekārtas kinemātika

- a. suspension kinematics
- v. Kinematik (*f*) der Aufhängung
- kr. кинематика подвески

Spēkratu balstiekārtas mehāniskās kustības apraksts un pētīšana ģeometriskā aspektā, neievērojot uz to darbīgos spēkus. Tā noskaidro spēkratu balstiekārtas un tās elementu kustības trajektoriju, ātrumu, paātrinājumu un citus kinemātiskos parametrus, kas īpaši svarīgi, pētot automobiļa gaitas laidenumu.

balstiekārtas reducētais stingrums

- a. reduced rigidity of suspension, reduced stiffness of suspension
- v. reduzierte Festigkeit (*f*) der Aufhängung
- kr. приведённая жёсткость подвески

Spēkratu balstiekārtas elastības raksturotājs: tāda fiktīva elastīgā elementa stingrums, kura deformācija kāda ārējā spēka iedarbības rezultātā ir tāda pati kā reālajai balstiekārtai kopumā. Reducētais stingrums ievērtē balstiekārtas atsevišķu elementu (atsperu, riepu) stingrumu un balstiekārtas kinemātikas īpatnības.

balstvirsmā

- a. bearing surface, supporting surface
- v. Stützfläche *f*, Tragfläche *f*
- kr. опорная поверхность

Nesošās pamatnes virsmā, piemēram, tā, uz kuras balstās spēkratu dzineklis, uzņemot spēkratu svaru.

bezceļa apstākļi

- a. cross country conditions
- v. weglose Bedingungen *pl*
- kr. бездорожные условия

Apstākļi, kas ietekmē spēkratu darbību saistībā ar grunts stāvokli, pārvietojoties pa lauku (mežu) bez ceļa. Bezceļa apstākļi raksturo spēkratu izmantošanas nosacījumus atkarā no grunts seguma un stāvokļa, slīpuma (smilts vai māls, līdzenums vai kalns) un citiem ietekmējošiem faktoriem. Tie praktiski nosaka spēkratu darba režīmus un izmantošanas efektivitāti šajos apstākļos.

bezceļš, bezcele

- a. crosscountry
- v. wegloses Gelände *n*, unwegsames Gelände *n*
- kr. бездорожье

Spēkratu braukšanas vieta, kur ceļš nav ierīkots. Virskārta šeit ir bez ceļa seguma.

bezdimensiju raksturliķnes

- a. non-dimensional diagram
- v. dimensionslose Charakteristik *f*
- kr. безразмерная характеристика

Raksturliķnes, kas ataiņo bezdimensiju attiecību izmaiņas. Hidrotransformatora bezdimensiju raksturliķnes satur transformācijas koeficienta, lietderības koeficienta un citu lielumu izmaiņu atkarā no pārnese attiecības.

bezslīdes rite

- a. slipless rolling
- v. schlupffreies Rollen *n*
- kr. качение без скольжения

Riteņu dzinekļa darba procesa raksturojums: riteņa griešanās kontaktā ar balstvirsmu, riteņa centram pārvietojoties garenvirzienā, ja riepas daļiņas riteņa kontaktlaukumā nepārvietojas attiecībā pret balstvirsmu.

blietēšana

a. stamping, ramming

v. Bodenverdichtung *f*, Rammen *n*, Stampfen *n*

kr. трамбовка

Materiāla deformēšana, ar spēku to sablīvējot. Blietējot grunti ar spēkratu dzinekli, augsnē izveidojas spriegumu lauks, kas izplatās sāniski un dziļumā. Grunts spēja izturēt šos spriegumus nosaka izveidotās grammas dziļumu, tāpēc ietekmē grambošanu, rites pretestību un pārgājību. Blietēšanas rezultāts atkarīgs galvenokārt no grunts izturības un dzinekļa īpatspiediena uz grunti.

braukšana

a. driving, drive

v. Fahren *n*

kr. езда

Spēkratu kustības režīms: virzīšanās, pārvietošanās lietderīgā kustība darba izpildei. Braukšana ir tieši saistīta ar vienu no spēkratu galvenajām funkcijām.

bremzēšanas ceļš

a. braking distance, stopping distance

v. Bremsweg *m*

kr. тормозной путь

Spēkratu nobrauktā ceļa garums bremzējot. Iespējami īsākais bremzēšanas ceļš raksturo spēkratu bremzēšanas dinamiku un ietekmē kustības drošību.

bremzēšanas dinamika

a. braking dynamics

v. Bremsdynamik *f*

kr. тормозная динамика

Spēkratu teorijas daļa, kas pēta spēkratu iespēju ātri samazināt kustības ātrumu un apstāties pietiekami īsā ceļa gabalā. Laba bremzēšanas dinamika ir viens no svarīgākajiem spēkratu kustības drošības nosacījumiem.

bremzēšanas efektivitāte

a. braking efficiency, braking effectiveness, braking effectivity

v. Bremseffektivität *f*

kr. эффективность торможения

Bremzēšanas procesa kvalitatīvais mērs, kas raksturo bremžu sistēmas spēju ātri radīt vajadzīgo mākslīgo kustības pretestību.

bremzēšanas jauda

a. braking power

v. Bremsleistung *f*

kr. тормозная мощность

Bremzēšanas procesā attīstītā jauda. Spēkratiem: bremzētājspēka un ātruma reizinājums.

bremzēšanas režīms**a.** braking duty**v.** Bremsregime *n***kr.** режим торможения

Spēkratu kustības režīms, kurā, bremzējot ar kādu no bremzēm, rada un maina mākslīgu kustības pretestību, lai regulētu spēkratu braukšanas ātrumu. Viens no četriem spēkratu kustības standartrežīmiem.

bremzētājmoments**a.** brake torque, braking torque**v.** Bremsmoment *n***kr.** тормозной момент, тормозящий момент

Spēkratu bremžu attīstītais griezes moments, ar kuru tiek bremzēti riteņi. Tas nosaka bremzētājspēka lielumu un spēkratu ātruma samazināšanas potenciālās iespējas.

bremzētājspēks**a.** braking force**v.** Bremskraft *f***kr.** тормозная сила

Spēks, kuru izmanto spēkratu bremzēšanai. Ar bremzēm rada bremzētājmomentu un tam atbilstošu bremzētājspēku starp spēkratu dzinekli un grunti. Jāņem vērā, ka bremzēšanu sekmē arī pretestību spēki — rītes, gaisa, motora un citas pretestības.

bremžu kontūrs**a.** braking circuit, brake circuit**v.** Bremskontur *f***kr.** контур тормозной системы, контур тормозов

Spēkratu bremžu pievada neatkarīga daļa, kas saglabā darbspēju, sabojājoties citai bremžu pievada daļai. Moderno ātrgaitas spēkratu bremžu sistēmas parasti izveido ar vairākiem kontūriem.

brīvais spēks**a.** free force**v.** freie Kraft *f***kr.** свободная сила

Vilces spēka daļa, kas izmantojama kustības pretestību pārvarēšanai, izņemot gaisa pretestību. To aprēķina, no vilces spēka atskaitot gaisa pretestību. Brīvo spēku izmanto, lai noteiktu dinamisko faktoru, kas raksturo spēkratu dinamiskās iespējas.

brīvgaita**a.** idle running, light running, no-load run**v.** Leerlauf *m*, Leergang *m***kr.** холостой ход

Spēkratu vai to mehānismu darbošanās režīms bezslodzes apstākļos, piemēram, braukšana tukšā — bez kravas un pasažieriem.

brīvskrējiena ceļš**a.** run-down path**v.** Auslaufstrecke *f*, Nachlaufstrecke *f***kr.** путь наката

Spēkratu nobrauktais ceļš brīvskrējiena režīmā, braucot pēc inerces, kad motors nav savienots ar dzinekļiem.

brīvskrējiens**a.** run-down**v.** Auslauf *m*, Nachlauf *m***kr.** выбег, накат (режим)

Spēkratu braukšanas režīms: braukšana tikai pēc inerces, kad motors nav savienots ar dzinējiem. Viens no spēkratu kustības četriem standartrežīmiem. Spēkrati brauc brīvskrējienu ikrēiz, kad pārnesumkārbā ieslēgts neitrālais pārnesums vai arī ir izslēgts sajūgs.

buksēšana**a.** slipping, skidding**v.** Schlupf *m***kr.** буксование

Spēkratu un dzinēja kustības veids: kontaktaukumā esošo riepās (dzinēja) daļiņu slīdēšana pa balstvirsmu dzinēja kustības virzienā. Buksēšanas dēļ spēkratu braukšanas ātrums ir mazāks nekā aprēķina ātrums — teorētiskais ātrums bez buksēšanas tajos pašos apstākļos. Šo abu ātrumu starpība ir buksēšanas ātrums. Buksēšanas lielumu izsaka ar buksēšanas un aprēķina ātruma attiecību, un tās vērtība var būt no 0, ja buksēšanas nav, līdz 1, ja riteņi (dzinēklis) griežas, bet spēkrati stāv. Buksēšana nedod iespēju izmantot kustībai visu riteņiem pievadīto vilces jaudu.

buksēšanas lietderības koeficients**a.** skidding factor, slipping rate**v.** Schlupfwirkungsgrad *m***kr.** коэффициент полезного действия по буксованию

Faktiskā un aprēķina ātruma vai atbilstošo ceļu (2) attiecība. To var arī aprēķināt kā 1 mīnus buksēšana. Raksturo dzinēja buksēšanas pakāpi.

caurlaidības pakāpe**a.** transmission ratio**v.** Durchlässigkeitgrad *m***kr.** степень прозрачности

Hidrotransformatora caurlaidības raksturotājs, kas rāda hidrotransformatora spēju laist cauri no turbīnas rata vārpstas uz sūkņa rata vārpstu slodzes (pretestību) izmaiņas.

cēlējspēks**a.** lifting force, lifting power, rising force**v.** Hubkraft *f***kr.** подъемная сила

Spēks, ar kādu kaut ko ceļ, piemēram, lauksaimniecības spēkratiem — spēks, ar kādu ceļ uzkarināto mašīnu.

ceļšanas režīms**a.** lift duty, hoisting duty**v.** Hubregime *n***kr.** режим подъёма

Sistēmas darbība, kas vērsta uz kaut kā pārvietošanu augšup. Viens no standartrežīmiem traktora hidrosistēmā, kad tiek celta uzkarinātā mašīna (rīks).

ceļa apstākļi**a.** road conditions**v.** Straßenbedingungen *pl*, Wegeverhältnisse *pl***kr.** дорожные условия

Apstākļi, kas ietekmē spēkratu darbību saistībā ar ceļu. Ceļa apstākļi raksturo spēkratu izmantošanas nosacījumus atkarā no ceļa seguma veida un stāvokļa, ceļa slīpuma (asfalta šoseja vai bruģis, tikko uzklāts līdzens segums vai bedrains ceļš, līdzens vai kalnu ceļš) un citiem ietekmējošiem faktoriem. Ceļa apstākļi praktiski nosaka spēkratu darba režīmus un izmantošanas efektivitāti konkrētajos apstākļos.

ceļa līkums

a. road winding, road curve

v. Wegkrümmung *f*

kr. извилина дороги

Viens no ceļa ģeometriskiem raksturotājiem: ceļa posms pagriezienā. Braucot ceļa līkumā, uz spēkratiem darbojas centrālās inerces spēks, kas cenšas novirzīt spēkratus sānis no uzdotā virziena.

ceļa pretestības jauda

a. road resistance power

v. Wegwiderstandsleistung *f*

kr. мощность на преодоление сопротивления дороги

Motora jaudas daļa, kas tiek izmantota, lai spēkrati pārvarētu ceļa pretestību. Ceļa pretestības spēka un braukšanas ātruma reizinājums.

ceļa pretestības koeficients

a. road-resistance ratio

v. Koeffizient (*m*) des Wegwiderstandes

kr. суммарный коэффициент сопротивления дороги

Summārās ceļa pretestības raksturotājs, kas ievērtē gan rites, gan kāpuma pretestību. Tam var būt gan pozitīvas, gan nulles, gan negatīvas vērtības.

ceļa pretestība[s] spēks]

a. road resistance force

v. Wegwiderstandskraft *f*

kr. сила сопротивления дороги

Summārais spēks kustības virzienā, kas ir vienāds ar ceļa radīto pretestību spēkratu pārvietošanai. Ceļa pretestības spēks ir rites un kāpuma pretestības spēku summa. Šis spēks nosakāms kā spēkratu svāra reizinājums ar ceļa pretestības koeficientu. Kritumā tas var būt gan pozitīvs, gan negatīvs, gan vienlīdzīgs ar nulli.

ceļa segums

a. road surface, road coating

v. Straßendecke *f*

kr. дорожное покрытие

Spēkratu braukšanai izmantojamā ceļa virskārta. Tā var būt īpaši nostiprināta (piemēram, asfalts, bruģis, grants) vai nenostiprināta (piemēram, lauku, meža ceļi).

ceļekonomiskuma raksturlīknes

a. on-road efficiency rating diagram

v. wegökonomische Charakteristik *f*

kr. дорожная экономическая характеристика

Raksturlīknes, kas ataino spēkratu degvielas izlietojuma ekonomiskumu noteiktos ceļa apstākļos. Transporta spēkratiem visbiežāk tās izsaka koordinātēs: degvielas patēriņš uz 100 km ceļa — braukšanas ātrums.

ceļš 1

- a. road
- v. Weg *m*, Straße *f*
- kr. дорога

Spēkratu braukšanai izveidota zemes strēle (atšķirībā no bezceļa), kuras virskārta veido ceļa segumu.

ceļš 2

- a. distance, path
- v. Weg *m*, Strecke *f*
- kr. путь

Parametrs, kas raksturo ekspluatācijas īpašību — spēkratu nobrauktais attālums (piemēram, bremzēšanas ceļš).

dalītās hidroiekārtas sistēma

- a. divided hydraulic system
- v. geteilte Hydraulikanlage *f*
- kr. раздельно-агрегатная [гидравлическая] система

Traktora hidrauliskā uzkares sistēma, kurā (pretstatā monobloka hidrosistēmai) katrs hidroiekārtas agregāts ir autonoma vienība, ko var uzmontēt dažādās vietās traktoram vai uzkarināmajai mašīnai (piemēram, iznesamie cilindri). Dalītās hidroiekārtas sistēma sastāv no uzkares mehānisma mašīnu un rīku pievienošanai un no hidrosistēmas ar eļļas tvertni, sūkni, sadalītāju, viena vai vairākiem hidrocilindriem un eļļas vadiem ar armatūru.

darba ātrums

- a. working speed, operational speed
- v. Arbeitsgeschwindigkeit *f*
- kr. рабочая скорость

Spēkratu kustības ātrums darba izpildes laikā, piemēram, traktoragregātam arot tūrūmā. Darba ātrums parasti ir mazāks par transportātrumu.

darbīgā daļa

- a. working part, working component
- v. Arbeitsteil *m*
- kr. рабочий орган

Spēkratiem piejūgtās mašīnas vai rīka daļa, kas tieši piedalās darba veikšanā (piemēram, aršanā). Izšķir aktīvās un pasīvās darbīgās daļas.

darbīgo daļu pretestība

- a. resistance of working parts
- v. Widerstand (*m*) der Arbeitsteile
- kr. сопротивление рабочих органов

Viļces spēka daļa, kas nepieciešama spēkratiem piejūgto mašīnu vai rīku darbīgo daļu piedziņai.

degvielas izlietojuma ekonomiskums

- a. fuel consumption economy
- v. Wirtschaftlichkeit (*f*) des Brennstoffverbrauchs, Wirtschaftlichkeit (*f*) des Kraftstoffverbrauchs
- kr. топливная экономичность

Spēkratu ekspluatācijas īpašība, kas raksturo taupīgu un racionālu degvielas izmantošanu. To nosaka ar degvielas īpatpatēriņu ceļa, laika vai darba vienībā u. tml., piemēram, litros uz nobrauktajiem 100 km.

degvielas kontrolpatēriņš

a. fuel control consumption

v. Kontrollverbrauch (*m*) des Brennstoffes, Brennstoffkontrollverbrauch *m*, Kraftstoffkontrollverbrauch *m*

kr. контрольный расход топлива

Spēkratu degvielas izlietojuma raksturlielums: degvielas patēriņš noteiktos ceļa un braukšanas apstākļos. To nosaka ar degvielas īpatpatēriņu ceļa vienībā un izmanto dažādu spēkratu degvielas izlietojuma salīdzināšanai.

dinamiskais faktors

a. dynamic factor

v. Dynamikfaktor *m*

kr. динамический фактор

Spēkratu dinamiskumā raksturotājs: brīvā spēka un spēkratu pilnsvara attiecība. Dinamiskais faktors ir bezdimensiju lielums, kas ļauj salīdzināt spēkratu dinamiskās iespējas ar ceļa pretestību un izteikt (analītiski un grafiski) spēkratu dinamisko raksturojumu.

dinamiskais faktors pēc saķeres

a. meshing dynamic factor

v. dynamischer Haftungsfaktor *m*

kr. динамический фактор по сцеплению

Spēkratu dinamiskā faktora vērtība, ko ierobežo riteņu saķere ar grunti. Tā ir saķeres izraisītā maksimālā dinamiskā faktora vērtība, no kuras atkarīgs spēkratu dinamiskums un pārgājība.

dinamiskais raksturojums

a. dynamic characteristic

v. dynamische Charakteristik *f*

kr. динамическая характеристика

Grafiski izteikta dinamiskā faktora izmaiņa atkarā no braukšanas ātruma. Universāls transporta spēkratu dinamiskuma grafiskais raksturotājs, kas ļauj teorētiski noteikt galvenos spēkratu dinamiskuma parametrus.

dinamiskā slodze

a. dynamic load

v. dynamische Belastung *f*

kr. динамическая нагрузка

Ekspluatācijas apstākļos mainīga slodze. Tās maksimālā vērtība pārsniedz statisko slodzi.

dinamiskuma parametrs

a. dynamic index

v. dynamischer Parameter *m*

kr. динамический показатель, измеритель динамичности

Dinamiskuma raksturotājs, piemēram, spēkratu paātrinājums un uzrāves rādītāji noteiktos ekspluatācijas apstākļos.

dinamiskums

- a. dynamism
- v. dynamisches Vermögen *n*
- kr. динамичность

Īpašība, kas raksturo spēkratu straujas braukšanas iespēju. Dinamiskums nosaka spēkratu kustības potenciālo ātrumu, paātrinājumu un citus kustības parametrus un to izmaiņas dažādos ekspluatācijas apstākļos. Tas būtiski ietekmē darba ražīgumu.

divgrambu-

- a. two-tread, double-track
- v. zweispurig
- kr. двухколейный

Raksturpažīme spēkratiem, kuri, taisni braucot, mīkstā gruntī atstāj divas grambas. Tādi ir parastie automobiļi, traktori, četriteņu motocikli (kvadricikli) un motocikli ar blakusvāģi.

divpunktu uzkare

- a. double-point mounting
- v. Zweipunktanbau *m*
- kr. двухточечная навеска

Uzkare, kurā uzkares mehānisms pievienots vilcējam divos punktos. Divpunktu uzkare nodrošina darba mašīnai lielāku sānsvārstību brīvību. Izmanto galvenokārt traktoragregātos, ja mašīnai darbā jānodrošina augstas manevrēšanas spējas ar darbīgajām daļām augsnē.

drošuma parametrs

- a. reliability index
- v. Zuverlässigkeitsparameter *m*
- kr. параметр надёжности, измеритель надёжности

Darbības bezatteiksmes raksturlielums, kas nosaka spēkratu izmantošanas iespēju bez nesankcionētiem darbības pārtraukumiem. Spēkratu vai to daļu drošuma parametrus nosaka, izmantojot drošuma pārbaudēs novēroto tehnisko vai kvalitātes rādītāju faktiskās vērtības.

drošums

- a. reliability
- v. Zuverlässigkeit *f*
- kr. надёжность

Spēkratu īpašību kopums, kas nodrošina darbības bezatteiksmi, t. i., spēju noteiktos ekspluatācijas apstākļos izpildīt uzdotās funkcijas, ekspluatācijas parametriem paliekot normas robežās visā amortizācijas laikā. Tas nosaka spēkratu iespēju darboties bez nesankcionētiem darbības pārtraukumiem.

dubultriteņi

- a. coupled wheels
- v. Doppelbereifung *f*
- kr. двойные колеса

Divi sapāroti spēkratu riteņi vienā ass galā (viena riteņa vietā). Dubultriteņi dod iespēju uztvert dubultslodzi un paaugstināt spēkratu pārgājību.

dzenamais ritenis

- a. driven wheel
- v. getriebenes Rad *n*
- kr. ведомое колесо

Spēkratu ritenis, kas pārnes spēkus starp spēkratu tiltu (balstiekārtu) un grunti, bet kuram konstruktīvi nepievada motora radīto dzenošo momentu. Dzenamais var būt kā priekšējais, tā pakaļējais ritenis.

dzenošais moments

- a. driving torque
- v. Antriebsmoment *n*
- kr. ведущий момент

Spēka moments, kas pielikts dzenošajai daļai vai ko tā attīsta. Riteņa dzenošais moments nosaka vilces spēku.

dzenošais ritenis

- a. drive wheel, driving wheel
- v. Antriebsrad *n*, treibendes Rad *n*
- kr. ведущее колесо

Ritenis, kuram no spēkratu motora pa transmisiju pievada dzenošo momentu. Dzenošais var būt kā priekšējais, tā pakaļējais ritenis.

dzinējspēks

- a. driving force, impelling power
- v. Antriebskraft *f*
- kr. движущая сила

Spēks braucošu spēkratu piedziņai. Dzinējspēka radīšanai parasti izmanto spēkratu motoru, bet dažādos kustības apstākļos par dzinējspēkiem var kļūt arī inerces spēki, vēja spēks, kritumā — smagumspēks (tā komponente kustības virzienā) u. c. Dzinējspēku izmanto galvenokārt spēkratu kustības pretestības spēku pārvarēšanai.

dzineklis

- a. mover
- v. Vortriebsorgan *n*
- kr. движитель

Transportlīdzekļa dzenošais elements, kas rosina kustību. Spēkratiem: dzenošais elements, kas pārnes vilces spēku uz grunti (balstvirsmu) — ritenis vai kāpurķēde. Pēc dzinekļu veida spēkratus iedala riteņu, kāpurķēžu un puskāpurķēžu spēkratos.

ekonomiskais ātrums

- a. economical speed
- v. ökonomische Geschwindigkeit *f*
- kr. экономическая скорость

Ātrums, kādā braucot konkrētos ceļa apstākļos noteiktā pārnesumā degvielas patēriņš ceļa vienībā ir vismazākais.

ekonomiskais režīms

- a. economic running
- v. ökonomisches Regime *n*
- kr. экономический режим

Darbība, kas vērsta uz resursu taupīšanu. Spēkratiem: noteikts braukšanas režīms degvielas taupīšanai, kas parasti notiek uz spēkratu dinamiskuma rēķina. Viens no standartrežīmiem spēkratu kustības vadībā, piemēram, automātiskās pārnenumkārbas vadībā.

ekonomiskie parametri, ekonomiskie rādītāji

a. economical parameters

v. ökonomische Parameter *pl*

kr. экономические параметры, экономические показатели

Ekonomisko īpašību raksturlielumi, piemēram, izmaksas uz spēkratu darba vai ražotās produkcijas vienību noteiktos ekspluatācijas apstākļos; rentabilitāte.

energoietilpība

a. power capacity

v. Energiekapazität *f*

kr. энергоёмкость

Patērētās enerģijas daudzums kāda darba veikšanai ar konkrētajiem spēkratiem. Pāravadājumu energoietilpību dēļoulos uz tonnkilometru (kravas spēkratiem) vai pasažierkilometru (pasažieru spēkratiem) aprēķina, darbam patērētās degvielas daudzuma reizinājumu ar tās blīvumu un siltumspēju attiecinot uz uzrādīto darba ražīgumu.

energopiesātinājums

a. power saturation, power-to-weight ratio

v. Energiesättigung *f*, Energiesaturation *f*

kr. энергонасыщенность

Spēkratu masas piesātinājums ar enerģiju: motora nominālās efektīvās jaudas un spēkratu ekspluatatīvās masas attiecība. Ar energopiesātinājumu raksturo spēkratu konstrukcijas pilnību, atbilstību esošajam spēkratu būvniecības līmenim.

ešeloniskā agregatēšana

a. echelon-type aggregating

v. staffelartige Aggregatbildung *f*

kr. эшелонированное агрегатирование

Spēkratiem pievienojamo mašīnu un rīku piejūgšana ešelonā, kad mašīnas un rīki atrodas cits aiz cita, piemēram, traktoram cits aiz cita piekabināti kultivators, ecēšas un sējmašīna.

faktiskā slodze

a. actual load

v. faktische Belastung *f*

kr. фактическая нагрузка

Konkrētā gadījumā reālā slodze noteiktos ekspluatācijas apstākļos.

frontālā uzkare

a. front mounting

v. frontaler Anbau *m*

kr. фронтальная навеска

Uzkare, kurā piejūdzamā mašīna (rīks) uzkarināta vilcēja priekšā.

gabarīts**a.** external dimension, overall dimension**v.** Abmessung *f*, Außenabmessung *f***kr.** габарит, габаритный размер

Spēkratu ārējā arveida maksimālais izmērs kādā no standartplaknēm: gabarītgarums, gabarītplatums, gabarītaugstums.

gaisa pretestības jauda**a.** air drag power**v.** Luftwiderstandsleistung *f***kr.** мощность на преодоление сопротивления воздуха

Motora jaudas daļa, kas tiek izmantota, lai pārvarētu spēkratu gaisa pretestību. Tā strauji pieaug līdz ar ātrumu, jo ir proporcionāla ātrumam kubā.

gaisa pretestības koeficients**a.** coefficient of air resistance, factor of air resistance**v.** Luftwiderstandskoeffizient *m***kr.** коэффициент сопротивления воздуха

Koeficients, kas raksturo spēkratu gaisa pretestību, ievērtējot gaisa blīvumu. Tas galvenokārt atkarīgs no spēkratu virsbūves plūdlīnijas.

gaisa pretestība[s spēks]**a.** air resistance force, air drag force**v.** Luftwiderstandskraft *f***kr.** сила сопротивления воздуха

Spēks, ar kādu spēkratu kustības virzienā apkārtējā vide (gaiss) pretojas spēkratu pārvietošanai. Tas atkarīgs no plūdlīnijas faktora un gaisa kustības ātruma (kvadrātā) attiecībā pret spēkratiem braukšanas virzienā.

gaita**a.** run, running**v.** Gang *m*, Lauf *m***kr.** ход

Spēkratu kustība braucot. To izmanto braukšanas režīma vai stila raksturošanai: priekšupgaita, atpakaļgaita, smaga, viegla, līgana, vienmērīga gaita.

gaitā**a.** on the run, on the move**v.** im Laufe**kr.** на ходу

Spēkratu darbības apstākļu, režīma raksturojums: spēkratu darbība braucot.

gaitas laidenums**a.** smoothness of ride**v.** Leichtgängigkeit *f***kr.** плавность хода

Spēkratu spēja pārvietoties pa nelīdzenu ceļu laidenā gaitā ar minimālām virsbūves svārstībām. Gaitas laidenums ir viens no galvenajiem komfortabluma nodrošinātājiem.

garenbāze, bāze**a.** wheel base, axle base**v.** Radstand *m***kr.** [продольная] база

Atstatums starp spēkratu asīm garenvirzienā. Vairākasu spēkratiem — atstatums no pakalējo asu viduspunkta līdz priekšējai asij. Garenbāzes garums ietekmē spēkratu garenstabilitāti.

garenkontūra

a. longitudinal contour, longitudinal outline

v. Längskontur *f*, Längsumriss *m*

kr. продольный контур

Spēkratu ārējā arveida līnija garenplaknē. Garenkontūra dod priekšstatu par spēkratu izskatu, proporcijām, to lieto tehniskajos raksturojumos.

garennoturība

a. longitudinal sliding stability

v. Längsstandfestigkeit *f*, Längsstabilität *f*

kr. продольная устойчивость против скольжения

Spēkratu spēja pretoties slīdei garenvirzienā. To raksturo ar rādītājiem, kas nosaka kritisko robežu, kad garenvirziena spēku ietekmē spēkratu dzinekļi sāk buksēt vai slīdēt.

garenpārgājības rādiuss

a. longitudinal passability radius

v. Radius (*m*) der Längsgeländigängigkeit

kr. радиус продольной проходимости

Riteņspēkratu pārgājības ģeometriskais raksturotājs: tādas aploces rādiuss, kas garenkontūrā pieskaras priekšējām un pakalējām (vidējām) riepām un spēkratu zemākajam punktam bāzes robežās. Garenpārgājības rādiuss nosaka izlikta ceļa nelīdzenuma vai šķēršļa augstumu, ko spēkrati var pārvarēt, neizskarot ar sevi garenbāzes robežās. Jo mazāks garenpārgājības rādiuss, jo labāka spēkratu pārgājība.

garensaķere

a. longitudinal adhesion, longitudinal adherence

v. Längshaftung *f*, Längsadhäsion *f*

kr. продольное сцепление

Saķere spēkratu garenass virzienā. Garensaķerei jābūt pietiekamai, lai dzinekļis, piemēram, riteņi, neizslīdētu un varētu pārnest vajadzīgos vilces un bremzēšanas spēkus.

garensaķeres koeficients

a. longitudinal adhesion factor

v. Längshaftwert *m*

kr. коэффициент продольного сцепления

Uz normālslodzi attiecināts saķeres spēks garenvirzienā (pa spēkratu garenasi). Tas raksturo riteņa un ceļa saķeri braukšanas virzienā.

garenslīde

a. longitudinal sliding, sliding slippage

v. Längsgleiten *n*

kr. продольное скольжение

Spēkratu un dzinekļa kustības veids: slīdēšana garenplaknē. Riteņiem: visu riepās daļiņu garenvirziena pārvietošanās kontaktlaukumā attiecībā pret balstvirsmu. Tā tieši ietekmē spēkratu garennoturību.

garenslīpums**a.** longitudinal slope**v.** Längsneigung *f***kr.** продольный наклон

Leņķiskā novirze no horizontālā stāvokļa garenvirzienā. Piemēram, ceļa garenslīpums kāpumā vai kritumā.

garenstabilitāte**a.** longitudinal stability**v.** Längsstabilität *f***kr.** продольная устойчивость (против опрокидывания)

Spēkratu spēja pretoties apgāšanai garenvirzienā. Tā raksturo ar rādītājiem, kas nosaka kritisko robežu, kad garenvirziena spēku ietekmē spēkrati sāk gāzties ap priekšējo vai pakaļējo asi.

gāzējmoments**a.** overturning moment, disturbing moment**v.** Kippmoment *n***kr.** опрокидывающий момент

Spēka moments, kas tiecas apgāzt. Spēkratiem: šķērsplaknē vai garenplaknē pielikto spēku moments, kas tiecas apgāzt spēkratus uz sāniem, ap priekšējo vai pakaļējo asi. Tas tieši ietekmē spēkratu stabilitāti: ja gāzējmoments pārsniedz stabilizētājmomentu, spēkrati gāžas.

gramba**a.** track, rut**v.** Radspur *f*, Fahrspur *f***kr.** колея (дорожная)

Gruntī atstātās spēkratu dzinekļa pēdas (sliede). Mīkstā gruntī riteņi un kāpurķēdes atstāj dziļas grambas.

grambains ceļš**a.** bumpy road, rutty road**v.** holperiger Weg *m***kr.** ухабистая дорога

Ceļš, parasti ar nenostiprinātu segumu, kas izdangāts ar dziļām grambām.

grambošana**a.** rutting**v.** Radspurbildung *f*, Fahrspurbildung *f***kr.** колееобразование

Grambu veidošana gruntī. Mīkstā gruntī grambošanas darbs nosaka rites pretestību: jo seklāka gramba, jo mazāka rites pretestība.

grambošanas jauda**a.** rutting power**v.** Radspurbildungsleistung *f*, Fahrspurbildungsleistung *f***kr.** мощность колееобразования

Jauda, ko spēkrati patērē grambu veidošanai gruntī. Spēkratiem braucot mīkstā gruntī, grambošanas jaudu nosaka histerēzes zudumi.

griezies momenta rezerve**a.** torque reserve**v.** Drehmomentreserve *f***kr.** запас крутящего момента

Potenciālā un konkrētajos apstākļos attīstītā griezes momenta starpība. Griezes momenta rezerve izmantojama spēkratu vilces spējas palielināšanai.

grunts**a.** ground, soil**v.** Grund *m*, Boden *m***kr.** грунт

Spēkratus nesošā pamatne, kas veido balstvirsmu; arī šīs nesošās pamatnes materiāls: iezī, augsne. Grunti raksturo ar tās fizikālajām un mehāniskajām īpašībām: blīvumu, irdenību, deformējamību u. c.

grunts tips**a.** type of ground**v.** Grundtyp *m*, Grundart *f***kr.** тип грунта

Spēkratus nesošās pamatnes veids, kam piemīt raksturīgas fizikālas un mehāniskas īpašības, pazīmes. Grunts tipus apvieno radniecīgās klasēs (klinšainās gruntis: smilšakmeņi, granīti u. c.; mālainās gruntis: māls, glejs; organiskās gruntis: kūdra u. c.).

ģeometriskais parametrs**a.** geometric criterion**v.** geometrischer Parameter *m***kr.** геометрический параметр

Pārgājības īpašības raksturlielums, kas atkarīgs no spēkratu formas un ģeometriskajiem izmēriem, piemēram, klīrens, pārkares leņķis.

histerēzes cilpa**a.** hysteresis loop**v.** Hysteresisschleife *f***kr.** гистерезисная петля

Histerēzes zudumu grafiskais raksturotājs. Elastīgas riepas spēka-deformācijas grafikā histerēzes cilpu veido līknes, kas attēlo riepas deformāciju deformētāja spēka ietekmē, slogojot un atslogojot riepju.

histerēzes zudumi**a.** hysteresis losses**v.** Hysteresisverluste *pl***kr.** гистерезисные потери

Elastīga elementa (riepas) deformācijas ietekmē radīti neatgriezeniski enerģijas (vai darba) zudumi kā starpība starp slogošanas procesā deformācijai patērēto un atslogošanas procesā materiāla elastības īpašību dēļ atgūto enerģiju. Histerēzes zudumi nosaka rites pretestību.

iekustēšanās**a.** starting (from rest)**v.** Anfahren *n***kr.** трогание с места

Spēkratu un dzinēja kustības veida raksturojums: kustības (ieskriešanās) sākums no nekustīga stāvokļa. To raksturo straujš paātrinājuma pieaugums.

ieskrejspēja

a. acceleration capability

v. Anlaufvermögen *n*, Beschleunigungsvermögen *n*

kr. способность к разгону

Spēkratu spēja ieskrieties intensīvi, ar maksimālo paātrinājumu un tā pieaugumu. Tā tieši ietekmē spēkratu uzrāvi.

ieskrējiena ceļš

a. starting distance, speeding-up path

v. Anlaufweg *m*, Beschleunigungsweg *m*

kr. путь разгона

Viens no lielumiem, kas raksturo spēkratu ieskriešanās intensitāti: nobrauktā ceļa garums līdz noteikta ātruma (piemēram, 100 km/h) sasniegšanai, ieskrienoties ar maksimālo intensitāti.

ieskriešanās

a. acceleration run, speeding-up

v. Anlauf *m*, Beschleunigung *f*

kr. разгон

Spēkratu braukšanas veids: braukšana ar paātrinājumu (spēkratu garenass virzienā). Ieskriešanās parametri, kas raksturo braukšanas sākumu, ieskrienoties ar maksimālo intensitāti (noteikta ātruma sasniegšanai nepieciešamais laiks un ceļš), tiek izmantoti spēkratu dinamiskuma raksturošanai.

ieskriešanās intensitāte

a. acceleration intensity, intensity of speeding-up

v. Anlaufintensität *f*, Beschleunigungsintensität *f*

kr. интенсивность разгона

Spēkratu ieskriešanās straujums, ko raksturo ar ieskrējiena ceļu vai sasniegto paātrinājumu un tā pieauguma ātrumu.

ieskriešanās režīms

a. acceleration duty, speeding-up duty

v. Anlaufregime *n*, Beschleunigungsregime *n*

kr. режим разгона

Spēkratu braukšanas režīms ieskrienoties, ātrumam pieaugot. Viens no spēkratu kustības četriem standartrežīmiem.

ietilpības izmantošanas koeficients

a. volumetric capacity utilization factor

v. Nutzungsfaktor (*m*) des Fassungsvermögens

kr. коэффициент использования вместимости

Koeficients, kas rāda, kāda pasažierietilpības vai kravnesības daļa konkrētajos apstākļos faktiski tiek izmantota.

inerces moments

a. moment of inertia

v. Trägheitsmoment *n*

kr. момент инерции

Moments, kas raksturo ķermeņa inerci rotācijas kustībā ap rotācijas asi. Tas nosaka spēkratu rotējošo masu, galvenokārt riteņu un motora spararata, ietekmi uz spēkratu inerces pretestību un potenciālo lineāro paātrinājumu: jo lielāks ir rotējošo masu inerces moments, jo lielāka ir spēkratu inerces pretestība un mazāks potenciālais paātrinājums.

inerces pretestība[s spēks]**a.** inertia resistance force**v.** Trägheitswiderstandskraft *f***kr.** сила сопротивления инерции

Spēks kustības virzienā, ar kādu spēkratu masa pretojas kustības paātrināšanai. Inerces pretestības spēku rada ne tikai virzē kustošās spēkratu masas inerces pretestība, bet arī visu ar dzinekli saistīto rotējošo masu iegriešanas inerces pretestība. Braucot vienmērīgi, inerces pretestības nav.

īpatjauda**a.** specific power, specific output, specific capacity**v.** spezifische Leistung *f***kr.** удельная мощность

Spēkratu dinamisko un konstruktīvo īpašību vērtēšanas rādītājs: jauda, kas attiecināta uz kādu no citiem spēkratu raksturlielumiem, piemēram, jauda, kas dalīta ar spēkratu svaru.

īstenais kustības ātrums**a.** actual driving speed**v.** wahre Geschwindigkeit *f***kr.** истинная скорость движения

Spēkratu kustības fizikālais raksturlielums: noteiktā laikā faktiski nobrauktais ceļš. Spēkratiem braucot, dzinēja buksēšanas dēļ īstenais kustības ātrums parasti ir mazāks par teorētisko.

izmantošanas efektivitāte**a.** operational efficiency, usage efficiency, usage effectiveness**v.** Nutzeffekt *m*, Nutzungswirkung *f***kr.** эффективность использования

Īpašība, kas nosaka spēkratu izmantošanas lietderīguma pakāpi. Spēkratu izmantošanas efektivitāti galvenokārt nosaka to ražīgums, izmaksas un drošība, kā arī komfortablums.

izmantošanas ērtība**a.** ease of application**v.** Nutzkomfort *m*, Nutzungskomfort *m***kr.** удобство использования

Spēkratu īpašība būt piemērotiem izmantošanai dažādos apstākļos.

izskrējiena ceļš**a.** slowing-down path**v.** Auslaufstrecke *m*, Nachlaufstrecke *f***kr.** путь выбега

Spēkratu nobrauktā ceļa garums izskrejas režīmā. Izskrējiena ceļa garumu, sākot no noteikta ātruma, piemēram, 50 km/h, izmanto rites pretestības zudumu, transmisijas un ritošās iekārtas tehniskā stāvokļa raksturošanai.

izskrējieni

- a. run-down
- v. Auslauf *m*, Nachlauf *m*
- kr. вы́бег

Spēkratu brauciens brīvskrējiena režīmā līdz apstāšanās brīdim. Tā raksturošanai izmanto izskrējiena ceļa garumu.

jaudas bilance

- a. power balance
- v. Leistungsbilanz *f*
- kr. мощностной баланс

Jaudas līdzsvara vienādojums un tā grafiskais attēls. Spēkratiem: motora jaudas sadalījums pa pretestību veidiem. Jaudas bilance raksturo pretestību kombinācijas, kuru pārvarēšanai tiek izlietota motora jauda.

jaudas noņemšana

- a. power take-off, PTO
- v. Leistungsentnahme *f*
- kr. отбор мощности

Enerģijas novade no spēkratiem, piemēram, traktora, uz tiem pievienoto darba mašīnu, piemēram, kartupeļu kombainu, tās aktīvo darbīgo daļu darbināšanai ar rotējošu vārpstu (jūgvārpstu). Vienam traktoram var būt vairākas jūgvārpstas, kas dod jaudas noņemšanas iespēju no vairākām vietām dažādos režīmos.

jaudas rezerve

- a. power reserve
- v. Leistungsreserve *f*
- kr. запас мощности

Potenciālās un konkrētajos apstākļos faktiski attīstītās jaudas starpība. Tā izmantojama spēkratu kustības paātrināšanai, dinamiskuma palielināšanai.

jūgvārpstas jauda

- a. PTO power
- v. Zapfwellenleistung *f*
- kr. мощность на валу отбора мощности

Jauda, kas tiek pievadīta spēkratu jūgvārpstai darba mašīnu darbināšanai ar jūgvārpstu.

kalnupbraukšana

- a. upgrade driving, upgrade drive, upward drive
- v. Bergauffahren *n*, Bergfahrt *f*
- kr. езда на подъём

Spēkratu braukšanas veida raksturojums: braukšana augšup pa kāpumu.

kalto akmeņu bruģis

- a. block pavement
- v. Spaltsteinpflaster *n*
- kr. брусчатая мостовая

Ceļa seguma veids: cietais segums, kas izveidots no apstrādātiem (kaltiem) bruģakmeņiem. Braucot lielā ātrumā, kalto akmeņu bruģis rada balstiekārtas svārstības ar augstu frekvenci, kas nenodrošina teicamu gaitas laidenumu, tomēr labāku nekā apaļakmeņu bruģis (parasti ar mazāku amplitūdu).

kāpuma pretestība[s spēks]

- a. upgrade resistance force
- v. Steigungswiderstandskraft *f*
- kr. сила сопротивления подъёма

Spēks kustības virzienā, ar kādu ceļa kāpums pretojas spēkratu pārvietošanai. Kāpuma pretestības spēks ir atkarīgs no spēkratu masas un kāpuma stāvuma. Kritumā tas kļūst negatīvs — pārvēršas dzinējspēkā.

kāpuma stāvums

- a. upgrade [steepness]
- v. Steigungssteilheit *f*
- kr. крутизна подъёма

Viens no ceļa ģeometriskajiem raksturotājiem, ko izsaka ar ceļa pacēluma leņķa lielumu ceļa garenplaknē attiecībā pret horizontu: jo lielāks leņķis, jo stāvāks kāpums. Kāpuma leņķi uzskata par pozitīvu.

kāpums

- a. upgrade, ascent
- v. Steigung *f*
- kr. подъём

Augšupceļš, augšupējas balstvirsmas slīpums kustības virzienā. Kāpumu raksturo ar kāpuma stāvumu.

kāpumspēja

- a. grade-climbing ability, climbing ability, climbing capacity, gradient capability
- v. Bergsteigefähigkeit *f*
- kr. способность преодолевать подъём[ы]

Spēkratu spēja pārvarēt kāpumus. Kāpumspēja ir viens no spēkratu dinamikas raksturotājiem, no tās atkarīga arī spēkratu pārgājība.

kāša spēks, kāšspēks

- a. drawbar force
- v. Hakenzugkraft *f*
- kr. крюковая сила

Spēka komponents kustības virzienā, kādu spēkrati var attīstīt uz jūgkāsi piekabes vai darba mašīnu (rīku) vilkšanai. Tas ir viens no galvenajiem traktoru vilces parametriem.

kāšjauda

- a. drawbar power, draft power
- v. Hakenleistung *f*
- kr. мощность по крюке

Jauda, kādu spēkrati var attīstīt uz jūgkāsi (vai piekabes ierīci) piekabes vai darba mašīnu (rīku) vilkšanai. Vilcējspēkratu dinamiskuma raksturotājs.

klīrenss

- a. clearance, road clearance, ground clearance
- v. Bodenfreiheit *f*
- kr. клиренс, дорожный просвет

Atstatums starp spēkratu tiltu vai transmisijas zemāko punktu un balstvirsmu. Klīrenss ir viens no spēkratu pārgājības ģeometriskajiem raksturotājiem.

komfortablums

- a. crew comfort
- v. Komfort *m*, Behaglichkeit *f*
- kr. комфортабельность

Spēkratu īpašību komplekss, kas braucējiem nodrošina labu pašsajūtu un ērtības. Komfortablumu nosaka ārvides ietekme, mikroklimate, toksisko gāzu daudzums, vizuālā un akustiskā informācija, gaitas laidenība, vietas iekārtojums un papildierīces.

kompleksais parametrs

- a. complex parameter
- v. Komplexparameter *m*
- kr. комплексный параметр

Spēkratu īpašības raksturlielums, kas aptver savstarpēji saistītu parametru kopumu vienas īpašības raksturošanai, piemēram, pārgājības kritērijs, kas satur tādus parametrus kā faktisko un nominālo kravnesību un braukšanas ātrumu.

konstruktīvais parametrs

- a. design parameter
- v. Konstruktivparameter *m*
- kr. конструктивный параметр

Spēkratu konstruktīvās īpašības raksturlielums, piemēram, gabarītmērs, garenbāze.

kontaktlaukums

- a. contact area
- v. Kontaktfläche *f*
- kr. контактная площадка, контактный участок, контактная площадь

Kontaktvirsmas laukums. Spēkratu dzinēja kontaktvirsmas laukuma lielums ietilpst spēkratu pārgājības raksturlielumos: tas kā skaitlisks parametrs raksturo un nosaka spēkratu saķeres spējas un īpatnējo spiedienu uz kontaktvirsmu.

kontaktrite

- a. contact rolling
- v. Kontaktrollen *n*
- kr. неотрывное качение

Riteņu dzinēja darba procesa raksturojums: riteņa griešanās nepārtrauktā kontaktā ar balstvirsmu, riteņa centram pārvietojoties garenvirzienā.

kontaktvirsmā

- a. contact surface
- v. Kontaktoberfläche *f*
- kr. контактная поверхность

Virsmā divu ķermeņu, piemēram, riepas un ceļa, kontakta vietā. Riteņa (rieņas) kontaktvirsmā nodrošina visu spēku pārvešanu starp spēkratiem un balstvirsmu, piemēram, ceļu.

kontaktzudes rite

- a. contactless rolling
- v. kontaktschwindendes Rollen *n*
- kr. отрывное качение

Riteņu dzinēja darba procesa raksturojums: riteņa griešanās periodiski vai nejauši pārtrauktā kontaktā ar balstvirsmu, riteņa centram pārvietojoties garenvirzienā.

korekcijas koeficients

a. correction factor, coefficient of correction

v. Korrekturkoeffizient *m*

kr. коэффициент коррекции

Koeficients, kas precizē kādu lielumu vai aprēķina galarezultātu citādi grūti ievērtējamu faktoru ietekmē, lai tuvinātu aprēķina rezultātus reālajiem. Piemēram, "bremzēšanas efektivitātes koeficients" aprēķinā palielina bremzēšanas laiku tādēļ, ka reālos apstākļos to ietekmē citādi neievērtējams bremžu nodilums, sliktis bremžu sistēmas tehniskais stāvoklis un citi faktori.

kravietilpība

a. cargo capacity

v. Ladeinhalt *m*, Ladekapazität *f*

kr. грузовместимость

Spēkratu kravas uzņemšanas spējas raksturlielums: izmantojamais kravas telpas tilpums litros.

kravnesība, vestspēja

a. load capacity

v. Tragfähigkeit *f*, Ladefähigkeit *f*

kr. грузоподъемность

Spēkratos nomināli paredzētās pārvadājamās kravas masa (vai svars). To norāda kravas spēkratu tehniskajā raksturojumā. Izmanto arī kravas automobiļu klasifikācijā.

kravnesības izmantošanas koeficients

a. load factor, storage factor

v. Nutzfaktor der Tragfähigkeit *m*

kr. коэффициент использования грузоподъемности

Koeficients, kas rāda, kāda nominālās kravnesības daļa konkrētajos apstākļos faktiski tiek izmantota. Tas raksturo spēkratu kravnesības izmantošanas pakāpi.

kravnesības rezerve

a. load capacity reserve

v. Tragfähigkeitsreserve *f*

kr. запас грузоподъемности

Nominālās un konkrētajos apstākļos faktiski izmantotās kravnesības starpība. Tā dod iespēju palielināt kravas spēkratu ražīgumu.

kritiskais ātrums

a. critical speed, breakdown speed

v. kritische Geschwindigkeit *f*

kr. критическая скорость

Ātrums, kuru sasniedzot kritiski (būtiski) mainās kādi spēkratu darbības raksturotājparametri. Piemēram, spēkratu lineārais ātrums, kurā spēkrati konkrētajos ceļa apstākļos noteiktā pārnesei var attīstīt potenciāli lielāko dinamiskā faktora vērtību. Tieši šajā ātrumā konstatē maksimālo pārvaramo ceļa pretestību, jo pārvaramā ceļa pretestība, ātrumam samazinoties, teorētiski var pieaugt tikai līdz kritiskajam ātrumam. Ja ceļa pretestība pieaug vēl vairāk un pārnesei nepārslēdz, motors noslāpst.

kritums**a.** incline, slope, gradient**v.** Hang *f*, Abhang *f***kr.** спуск, уклон, скат

Lejupceļš, lejupejošas balstvirsmas slīpums kustības virzienā. Krituma stāvumu mēra ar šīs virsmas leņķi attiecībā pret horizontu. Krituma leņķi uzskata par negatīvu.

kustības apstākļi, satiksmes apstākļi**a.** traffic conditions**v.** Verkehrsverhältnisse *pl***kr.** условия движения

Apstākļi, kas ietekmē spēkratu darbību saistībā ar kustību, satiksmi. Spēkratu satiksmes apstākļi raksturo to izmantošanas nosacījumus saistībā ar citiem satiksmes dalībniekiem (piemēram, transportlīdzekļu blīvums uz ceļa, ātruma izmantošanas iespējas) un praktiski nosaka to darba režīmus un izmantošanas efektivitāti šajos apstākļos.

kustības drošība**a.** safety of traffic**v.** Verkehrssicherheit *f*, Fahrsicherheit *f***kr.** безопасность движения

Satiksmes drošības daļa, kas atkarīga no ceļa apstākļiem un situācijas. Tā saistīta ar spēkratu drošību pret apgāšanos, sānslīdi un avārijām, spēju ātri mainīt braukšanas virzienu un ātrumu. Sevīši svarīgi tas ir ātrgaitas spēkratiem.

kustības palēnināšanās; kustības palēnināšana; kustības palēninājums**a.** deceleration of movement, retardation of movement**v.** Verzögerung (*f*) der Bewegung *f*, Verlangsamung (*f*) der Bewegung *f***kr.** замедление движения

Kustības režīms ar negatīvu paātrinājumu, darbība tā panākšanai un rezultāts. Spēkratu kustības palēnināšanās var notikt kā dabiskas (ceļa, gaisa u. c.), tā arī mākslīgi radītas (bremzējot) pretestības vai to kombinācijas iedarbes rezultātā. Kustības palēnināšana ir apzināta darbība ātruma samazināšanai. Rezultāts ir kustības palēninājums.

kustības pretestība**a.** resistance to motion**v.** Bewegungswiderstand *m*, Fahrwiderstand *m***kr.** сопротивление движению

Raksturlielums, kas izsaka spēka patēriņu kustības iegūšanai un uzturēšanai. Spēkratiem: ārējās vides un iekšējās pretestības radīto pretestības spēku summa, spēkratiem braucot.

laba pārgājība**a.** good passability, good trafficability, cross-country ability**v.** gute Geländegängigkeit *f***kr.** высокая проходимость

Pārgājība, kas piemērota tādiem spēkratiem, kuri saķerei izmanto visu spēkratu masu un paredzēti izmantošanai bezceļā, piemēram, kāpurķēžu traktoriem, automobiļiem ar vairāk nekā diviem tiltiem un visiem dzenošajiem riteņiem.

laidena bremzēšana**a.** modulated braking**v.** stoßfreies Bremsen**kr.** плавное торможение

Bremzēšanas veids: vienmērīga bremzēšana ar minimālu, lēni augošu intensitāti, kas tomēr nodrošina satiksmes drošību. To īsteno, plūstoši un maigi nospiežot bremžu pedāli.

laidena gaita

- a. steady run, easy running, smooth running
- v. gleichmäßiger Lauf *m*, gleichmäßiger Gang *m*
- kr. плавный ход

Spēkratu gaitas raksturojums: līgana, vienmērīga gaita bez virsbūves svārstībām ar augstu frekvenci un lielu amplitūdu. Laidena gaita raksturo spēkratu izmantošanas komfortablumu. Ar laidenas gaitas raksturošanu un pētīšanu nodarbojas spēkratu teorijas nodaļa — gaitas laidenums.

lejupbraukšana

- a. downgrade driving, downgrade drive
- v. Bergabfahren *n*, Bergabfahrt *f*
- kr. езда под уклон

Spēkratu braukšanas veida raksturojums: braukšana lejup pa kritumu.

lēngaitas-

- a. lowspeed
- v. langsamlaufend
- kr. тихоходный

Gaitas raksturotājs: tāds, kam ir lēna gaita, mazs darbības ātrums, piemēram, ar nelielas jaudas motoru apgādāts smags traktors pretstatā ātrgaitas traktoram, kas apgādāts ar palielinātas jaudas motoru.

lieljaudas-, lieljaudīgs

- a. superpowered
- v. Hochleistungs-
- kr. сверхмощный

Spēkratu raksturotājs pēc jaudas: tāds, kam ir liela jauda, piemēram, spēkrati ar motoru, kura jauda pārsniedz šādiem spēkratiem parasto. Lieljaudas spēkratus izmanto smagos darbos būvniecībā, laukos, karjeros u. tml. vai augstu dinamikas rādītāju sasniegšanai.

lietderības koeficients

- a. efficiency, coefficient of performance
- v. Wirkungsgrad *m*
- kr. коэффициент полезного действия

Koeficients, kas raksturo enerģijas zudumus sistēmā. Mehānisko lietderības koeficientu nosaka kā mehāniskās sistēmas izejas (lietderīgās) un ieejas (pievadītās) jaudas attiecību. Ja mehānisko sistēmu veido mehānismu ķēde, tad lietderības koeficientu var noteikt arī kā visu šai ķēdē ietilpstošo mehānismu lietderības koeficientu reizinājumu.

lietderīgā jauda

- a. useful power, useful output, net power
- v. Nutzleistung *f*
- kr. полезная мощность

Motora jaudas daļa, kas izmantojama vai tiek izmantota spēkratu lietderīgā darba veikšanai. To aprēķina, no potenciālās jaudas atskaitot jaudas zudumus.

lineārais ātrums

- a. line speed
- v. lineare Geschwindigkeit f
- kr. линейная скорость

Spēkratu ātrums taisnvirziena kustībā, kustības ātruma vektora taisnvirziena komponents.

mainīgais režīms

- a. varying duty
- v. veränderliches Regime n
- kr. переменный режим

Sistēmas darbība ar mainīgiem parametriem, piemēram, mainīga ātruma režīms, spēkratu kustības ātrumam pārmaiņus pieaugot un samazinoties.

makroslīde

- a. macro-slip
- v. Makrogleiten n , Makrorutschen n
- kr. макроскольжения

Jūtama slīdēšana visā dzinēja un balstvirsmas kontaktlaukumā. Riteņiem: visu riepas daļiņu pārvietošanās kontaktlaukumā attiecībā pret balstvirsmu. Makroslīde praktiski ietekmē spēkratu kustību, vadāmību un noturību.

maksimālais ātrums

- a. top speed, maximum speed
- v. Höchstgeschwindigkeit f , Maximalgeschwindigkeit f
- kr. максимальная скорость

Lielākais ātrums, ar kādu taisnvirziena kustībā spēkrati var braukt konkrētajos ceļa apstākļos noteiktā pārnesumā, kad kustības paātrināšanas iespējas ir izsmeltas. Lielākais no šiem ātrumiem ir spēkratu maksimālais ātrums, ko izmanto kā vienu no spēkratu dinamiskuma raksturotājiem.

maksimālais griezes moments

- a. gross torque
- v. Höchst Drehmoment n
- kr. максимальный крутящий момент

Lielākā attīstāmā griezes momenta vērtība. Maksimālais griezes moments nosaka spēkratu reālās potenciālās vilces iespējas.

maksimālā jauda

- a. maximum power, ultimate output
- v. Höchstleistung f , maximale Leistung f
- kr. максимальная мощность

Lielākā attīstāmā jaudas vērtība. Tas ir viens no raksturīgiem spēkratu tehniskajiem parametriem. Maksimālā jauda nosaka spēkratu potenciālās dinamiskās iespējas.

maksimālā slodze

- a. maximum load
- v. Höchstbelastung f
- kr. максимальная нагрузка

Slodzes režīms: lielākā (pieļaujamā) slodze. Spēkratiem: lielākā pieļaujamā slodze, kas bez nevēlamām sekām noteiktos apstākļos var darboties ilgstoši.

maksimumslodze

- a. peak load
- v. Spitzenbelastung *f*
- kr. пиковая нагрузка

Mainīgas slodzes maksimālā vērtība: lielākā slodze, kas noteiktos faktiskos ekspluatācijas apstākļos parasti darbojas īslaicīgi.

manevrējamība

- a. maneuverability
- v. Manövrierfähigkeit *f*, Wendigkeit *f*
- kr. маневренность

Spēkratu īpašība veikli nodrošināt vēlamo kustības virzienu, kā arī spēja apgriezties uz iespējami maza laukuma. To galvenokārt nosaka spēkratu vadāmība un minimālais pagriezienu rādiuss, ietekmē arī gaitas laidenums.

masas izmantošanas koeficients

- a. mass utilization factor
- v. Massenutzfaktor *m*
- kr. коэффициент использования массы

Spēkratu nominālās kravnesības attiecība pret pašmasu. Tas raksturo spēkratos iebūvēto materiālu racionālu izlietojumu.

masas sadalījuma koeficients

- a. mass distribution factor
- v. Masseverteilungskonstante *f*
- kr. коэффициент распределения массы

Koeficients, kas raksturo spēkratu atsperotās masas sadalījumu svārstību sistēmā. Tas nepieciešams spēkratu gaitas laidenuma raksturošanai.

mazjaudas-, mazjaudīgs

- a. low-powered
- v. leistungsschwach, von geringer Leistung *f*
- kr. маломощный

Spēkratu raksturotājs pēc jaudas: tāds, kam ir maza jauda, piemēram, spēkrati ar nelielas jaudas motoru. Tādus izmanto viegliem darbiem dārzā, siltumnīcās u. tml.

mehāniskais lietderības koeficients

- a. mechanical efficiency, mechanical utilization efficiency
- v. mechanischer Wirkungsgrad *m*
- kr. механический коэффициент полезного действия

Spēkratu mehānisko zudumu raksturotājs, kas ievērtē enerģijas zudumus spēkratu mehānismos (pārnesumkārbā, galvenajā pārvadā u. c.).

mehānisko zudumu jauda

- a. power of mechanical losses
- v. Leistung (*f*) mechanischer Verluste
- kr. мощность механических потерь

Jauda, kas tiek patērēta mehānisko zudumu kompensēšanai: berzes pārvarēšanai berzes pāros transmisijas, ritošās iekārtas un citos mezgļos. Šo jaudu parasti raksturo ar mehānisko lietderības koeficientu.

metacentrs**a.** metacenter**v.** Metazentrum *n***kr.** центр парустности, метацентр

Punkts, caur kuru iet iedomāta koncentrēta gaisa pretestības spēka darbības līnija. Tas ir pa spēkratu virsmu izkaisīto gaisa pretestības elementārdaļiņu summārās iedarbības iedomātās līnijas krustojums ar pieres laukumu.

metālietilpība**a.** metal capacity**v.** Metallanteil *m*, Metallaufwand *m***kr.** металлоёмкость

Spēkratiem patērētā metāla daudzums, kas attiecināts uz padarīto darbu. Pārvadājumu metālietilpību kilogramos uz tonnkilometru (kravas spēkratiem) vai pasažierkilometru (pasažieru spēkratiem) aprēķina, spēkratu saussvaru vai sausmasu attiecinot uz uzrādītā darba ražīguma reizinājumu ar spēkratu amortizācijas laiku.

mikroklīmats**a.** microclimate**v.** Mikroklīma *n***kr.** микроклимат

Gaisa stāvoklis spēkratu salonā un/vai kabīnē, ko nosaka gaisa temperatūra un mitrums. Mikroklīmatu var mainīt un uzturēt tikai slēgtā telpā (salonā, kabīnē) ar ventilācijas un gaisa kondicionēšanas sistēmu.

mikroslīde**a.** micro-slippage**v.** Mikrogleiten *n***kr.** микроскольжение

Dzinekļa daļiņu lokāla slīdēšana balstvirsmas kontaktlaukumā. Riteņiem: dažu riepas daļiņu pārvietošanās kontaktlaukumā attiecībā pret balstvirsmu, citām daļiņām kontaktlaukumā paliekot atbilstoši nekustīgām. Dzineklī pārvadot tangenciālos spēkus, mikroslīde notiek vienmēr, bet spēkratu kustību tā praktiski neietekmē.

minimālais pagrieziena rādiuss**a.** minimal turning radius**v.** Mindestwenderadius *m***kr.** минимальный радиус поворота

Riteņspēkratu pagrieziena kinemātikas parametrs: puse no tās aploces diametra, pa kuru pagriezienā rit spēkratu ārējais vadāmais ritenis.

mobilitāte**a.** mobility**v.** Beweglichkeit *f*, Mobilität *f***kr.** мобильность

Spēkratu īpašība: kustīgums, pārvietojamība. To galvenokārt nosaka spēkratu manevrējamība un dinamiskums, ietekmē arī bremsēšanas īpašības, stabilitāte, noturība.

monoritenis**a.** single wheel**v.** Monorad *n***kr.** одинарное колесо, односкатное колесо

Viens ritenis uz riteņa ass (pusass) pretstatā dubultriteņiem.

motocikla teorija**a.** theory of motorcycle**v.** Motorradtheorie *f***kr.** теория мотоциклов

Zinātnes apakšnozare, kas pēta un pamato motocikla tipa spēkratu ekspluatācijas īpašības, to noteikšanas un vērtēšanas metodes.

neatsperotā masa**a.** unsprung mass**v.** unabgefederte Masse *f***kr.** неподрессоренная масса

To daļu masa, kas tieši vai ar dzinekļa starpniecību balstās uz grunti, bet kuru svaru neuzņem spēkratu balstiekārtas elastīgie elementi, piemēram, automobiļa riteņu masa.

neitrālais režīms**a.** neutral duty**v.** Neutralregime *n***kr.** нейтральный режим

Sistēmas darbība noteiktā (parasti — vidējā vai brīvā) režīmā, kad nav ieslēgts kāds no citiem darba režīmiem. Viens no standartrežīmiem traktora hidrosistēmā, kad uzkarinātā mašīna (rīks) fiksēta noteiktā stāvoklī. To lieto traktora pārbraucienos vai darbā, ja izmanto pozīcijas metodi darba dziļuma regulēšanai.

neitrālais stāvoklis**a.** neutral position**v.** Neutralstellung *f***kr.** нейтральное положение

Stāvoklis, kas atbilst brīvskrējiena režīmam vai spēkratu taisnvirziena kustībai, piemēram, vadāmo riteņu stāvoklis uzdotā taisnvirziena kustībā vai pārnesumkārbas vadības svira stāvoklī, kad nav ieslēgts neviens no darba pārnesumiem.

nelīdzens ceļš**a.** uneven road**v.** unebener Weg *m*, unebene Straße *f***kr.** неровная дорога

Ceļš ar nelīdzenu, bedrainu segumu. Tāds ceļš rada spēkratu balstiekārtas pastiprinātas svārstības, kas pasliktina gaitas laidenuma parametrus un palielina triecienslodzes uz riteņiem un balstiekārtas elementiem un var radīt šo elementu bojājumus.

nenobraukums**a.** incomplete run**v.** unvollständige Fahrleistung *f*, inkomplette Fahrleistung *f***kr.** недопробег

Nepilnīgs nobraukums, nerasniedzot normatīvo. Starpība starp normatīvo un faktisko nobraukumu.

nenoslodze**a.** underloading**v.** Unterbelastung *f***kr.** недогрузка

Starpība starp nominālo un faktisko slodzi nepilnīga noslogojuma gadījumā, slodzei nerasniedzot nominālo vērtību.

nepietiekama pagriežamība

- a. insufficient turnability
- v. ungenügende Wendigkeit *f*
- kr. недостаточная поворачиваемость

Spēkratu īpašība pagriezienā mainīt kustības trajektoriju, palielinot pagriezienu trajektorijas rādiusu. Riteņu spēkratiem ar elastīgām riepām nepietiekama pagriežamība rodas, ja priekšējo riteņu sānnovirzes leņķis pārsniedz pakaļējo riteņu sānnovirzes leņķi. Nepietiekamo pagriežamību kompensē, vadītājam vairāk pagriežot stūri.

netransporta darbs

- a. non-transport work
- v. transportlose Arbeit *m*
- kr. нетранспортная работа

Darbs, ko veic spēkrati, neizmantojot tos transportā, piemēram, traktora darbs lauku apstrādē.

nobraukuma izmantošanas koeficients

- a. mileage utilization factor
- v. Nutzfaktor (*m*) der Fahrleistung
- kr. коэффициент использования пробега

Koeficients, kas rāda, kādu kopējā nobraukuma daļu spēkrati konkrētajos apstākļos faktiski brauc ar kravu (pasažieriem).

nobraukuma rezerve

- a. cruising range
- v. Fahrleistungsreserve *f*
- kr. запас хода

Potenciālā (līdz remontam vai norakstīšanai) un faktiskā nobraukuma starpība, kas vēl izmantojama spēkratu (vai riepu, agregātu) ekspluatācijā.

nobraukums

- a. run, haul
- v. Fahrleistung *f*
- kr. пробег

Spēkratu nobrauktais attālums kilometros. Kopējā nobraukumā ietilpst ražīgais nobraukums (ar kravu vai pasažieriem) un neražīgais jeb nulles nobraukums bez kravas un pasažieriem.

nolaīšanas režīms

- a. lowering duty
- v. Absenkungsregime *n*
- kr. режим опускания

Sistēmas darbība, kas vērsta uz kaut kā pārvietošanu lejup. Viens no standartrežīmiem traktora hidrosistēmā, kad ar spēku tiek nolaista uzkarinātā mašīna (rīks).

nominālais griezes moments

- a. rated torque
- v. Nenndrehmoment *n*
- kr. номинальный крутящий момент

Tehniskajā raksturojumā dotā vai paredzētā maksimālā griezes momenta vērtība. Pēc šī momenta tiek aprēķinātas spēkratu potenciālās vilces iespējas. Reālā griezes momenta vērtība var atšķirties.

nominālā jauda

a. nominal power, nominal output, rated power, rated output

v. Nennleistung f

kr. номинальная мощность

Tehniskajā raksturojumā dotā vai paredzētā maksimālā jaudas vērtība. Pēc šīs jaudas tiek aprēķinātas spēkratu potenciālās dinamiskās iespējas. Reālā maksimālās jaudas vērtība var atšķirties.

nominālā slodze

a. nominal load

v. Nennbelastung f , Nominalbelastung f

kr. номинальная нагрузка

Tehniskajā raksturojumā dotā vai paredzētā maksimālā slodze noteiktos ekspluatācijas apstākļos. Reālā (faktiskā) slodze var būt gan mazāka, gan lielāka par nominālo.

normāla pagriežamība

a. normal turnability

v. normale Wendigkeit f

kr. нормальная поворачиваемость

Spēkratu īpašība ievērot un nemainīt pagriezienu trajektorijas rādiusu dzinekļa sānnovirzes dēļ. Riteņu spēkratiem ar elastīgām riepām normālas pagriežamības priekšnoteikums ir vienādi priekšējo un pakaļējo riteņu sānnovirzes leņķi.

normāla pārgājība

a. normal passability, normal trafficability

v. normale Geländegängigkeit f

kr. нормальная проходимость

Pārgājība, kāda ir parastiem riteņspēkratiem, ja dzenošais ir tikai viens no tiltiem, piemēram, automobiļiem ar riteņu formulu 4 x 2 vai 6 x 2. Normālā pārgājība ir ierobežota, salīdzinot ar uzlabotu vai labu.

normālslodze

a. normal load

v. normale Belastung f , Normalbelastung f

kr. нормальная нагрузка

Spēkratiem pielikto balstvirsmas perpendikulāro spēku rezultante.

nostabilizējis palēninājums

a. stable deceleration of movement, stable retardation of movement

v. stabile Verzögerung f

kr. установившееся замедление

Kustības režīma raksturotājs: nostabilizēta procesa vidējais palēninājums. Spēkratu bremzēšanas procesā: vidējais palēninājums nostabilizētā bremzēšanā.

noturība

a. sliding stability

v. Standfestigkeit f , Stabilität f

kr. устойчивость (против скольжения)

Spēkratu spēja pretoties slīdei. To raksturo ar rādītājiem, kas nosaka kritisko robežu, kad dzinekļa slīdes dēļ spēkratu noturīga kustība pāriet nenoturīgā, piemēram, ar noturības faktoru.

noturības faktors**a.** slipping stability factor**v.** Standfestigkeitsfaktor *m*, Stabilitätfaktor *m***kr.** фактор устойчивости (против скольжения)

Faktors, kas raksturo spēkratu stabilitāti pret slīdi. Skaitliski tas vienāds ar kritiskā noturības robežleņķa tangensu.

novirze**a.** shift**v.** Abweichung *f***kr.** увод

Kustības ģeometriskais raksturotājs: faktiskās trajektorijas nesakrīšana ar uzdoto aprēķina (teorētisko) trajektoriju.

pagriežējmoments**a.** yaving moment**v.** Wedemoment *n*, Lenkmoment *n***kr.** поворачивающий момент

Spēka moments, kas rada vai sekmē ķermeņa pagriešanu. Spēkratiem: spēka moments, kas tiecas pagriezt spēkratu ap vertikālo asi. Tas tieši ietekmē spēkratu vadāmību. Lai spēkratus varētu pagriezt, pagriežējmomentu rada, pagriežot vadāmos riteņus, pagriežot ap vertikālo asi vienu spēkratu daļu attiecībā pret otru vai samazinot vienas puses dzinēja ātrumu attiecībā pret otras puses dzinēja ātrumu, piemēram, piebremzējot vienu no kāpurķēdēm.

pagriežējspēks**a.** turning force**v.** Wedekraft *f*, Lenkkraft *f***kr.** поворачивающая сила

Spēks, kas rada vai sekmē ķermeņa pagriešanu. Spēkratiem: spēks, kas tiecas pagriezt spēkratus ap vertikālo asi, radot pagriežējmomentu.

pagriežes plecs**a.** turning arm**v.** Lenkrollhalbmesser *m*, Lenkrollradius *m***kr.** плечо обката

Parametrs, kas ietekmē riteņspēkratu vadāmo riteņu gaitas stabilizāciju: attālums no riepas kontakta laukuma centra līdz pulkas ass pagarinājuma krustojumam ar balstplakni. Lielāks pagriežiena plecs nodrošina lielāku vadāmo riteņu stabilizējošo momentu.

pagriežiena asums**a.** sharpness of turn**v.** Kurvenspitze *f***kr.** крутизна поворота

Viens no ceļa ģeometriskajiem raksturotājiem, ko izsaka ar ceļa pagriežiena rādiusa garumu plānā: jo mazāks rādiuss, jo asāks pagrieziens.

pagriežiena centrs**a.** turning center**v.** Kurvenzentrum *n***kr.** центр поворота

Punkts, ap kuru pagriezienā griežas ķermenis. Spēkratiem: trajektorijas liekuma centrs pagriezienā. Riteņu spēkratiem, ja riteņi rit bez sānslīdes un sānnovirzes, — visu riteņu asu līniju krustpunkts.

pagriežamība

a. turnability

v. Lenkbarkeit *f*, Wendigkeit *f*

kr. поворачиваемость

Spēkratu īpašība, kas izpaužas kā spēja ievērot un mainīt kustības trajektoriju pagriezienā, atbilstoši vadības ierīču (stūres) uzdotajam virzienam. Pagriežamība var būt nepietiekama, normāla un pārlieta. Pagriežamība atkarīga gan no spēkratu konstruktīvajiem parametriem, gan no kustības režīma un rakstura.

paralelograma uzkare

a. parallelogram mounting

v. Parallelogrammanbau *m*

kr. параллелограммная навеска

Uzkare, kurā uzkares mehānismam ir paralelograma forma.

parastā bremzēšana

a. service braking

v. Betriebsbremsung *f*

kr. рабочее торможение, служебное торможение

Bremzēšanas veids: bremzēšana ar nelielu vai vidēju intensitāti, atīstot nelielu vai vidēju palēninājumu, kas ir mazāks nekā asi bremzējot. Parastā bremzēšana notiek ar darba bremzēm, kas nodrošina spēkratu kustības ātruma regulēšanu un apturēšanu neatkarīgi no kustības ātruma, slodzes un spēkratiem paredzētiem ceļa apstākļiem. Riteņspēkratiem darba bremzēšana notiek, bremzējot riteņus ar riteņu bremzēm.

parazītjauda

a. idle power

v. Parasitleistung *f*

kr. паразитная мощность

Jauda, kas noslēgtā kinemātiskā kontūrā cirkulē kinemātiskās nesaskaņotības dēļ, piemēram, ja vairāktiltu spēkratu transmisijā nav starptiltu diferenciāļa. Tā ir cietas saites kontūra iekšējā jauda, ko nevar lietderīgi izmantot spēkratu kustībai, darbam. Parazītjaudu novērš ar jaudas plūsmas sadalītāju, piemēram, diferenciāļa tipa sadalītāju, vai mīksta saites elementu, piemēram, hidrotransformatoru.

pārgājība

a. passability, roadability, trafficability

v. Geländegängigkeit *f*

kr. проходимость

Spēkratu spēja pārvarēt dažādus šķēršļus un braukt sliktos ceļa vai bezceļa apstākļos — pa nelīdzenām, slidenām, purvainām un smilšainām vietām. Šādos apstākļos tieši pārgājība nosaka spēkratu potenciālo ātrumu, dinamiskumu un ražīgumu.

pārgājības kritērijs

a. passability criterion

v. Kriterium (*n*) der Geländegängigkeit

kr. критерий проходимости

Spēkratu pārgājības īpašību raksturotājs noteiktos ekspluatācijas apstākļos šo īpašību salīdzināšanai un novērtēšanai. Izmanto pārgājības ģeometriskos un saķeres kritērijus, kas parasti ir kompleksi lielumi.

pārgājības parametrs

- a. passability parameter
- v. Geländegängigkeitsparameter *m*
- kr. параметр проходимости

Spēkratu pārgājības īpašību raksturlielums. Pārgājības parametri ir ģeometriskie (klīrenss, pārkares leņķi u. c.) un saķeres (dinamiskais faktors pēc saķeres, riteņa īpatspiediens u. c.) parametri.

pārkares leņķis

- a. overhang angle
- v. Überhangswinkel *m*
- kr. угол свеса

Spēkratu pārgājības ģeometriskais parametrs: leņķis, ko garenplaknē veido balstvirsmā ar līniju, kas garenkontūrā kā riteņa pieskare vilkta uz virsbūves vistālāk izvirzītāko daļu (automobilim parasti — buferi). Pārgājības raksturošanai izmanto gan priekšējās, gan pakalējās pārkares leņķi.

pārlieka pagriežamība

- a. excessive turnability
- v. übermäßige Wendigkeit *f*
- kr. излишняя поворачиваемость

Spēkratu īpašība pagriezienā mainīt kustības trajektoriju, samazinot pagriezienu trajektorijas rādiusu. Riteņspēkratiem ar elastīgām riepiem pārlieka pagriežamība rodas, ja pakalējo riteņu sānnovirzes leņķis pārsniedz priekšējo riteņu sānnovirzes leņķi. No drošības viedokļa tas ir bīstamākais no pagriežamības veidiem.

pārnesumskaitlis

- a. gear ratio
- v. Übersetzungszahl *f*
- kr. передаточное число

Spēkratu transmisijas mehānismu (pārnesumkārbas, galvenā pārvada u. c.) kinemātiskais raksturotājs: dzenošās un dzenamās vārpstas griezes ātruma (vai griešanās frekvences) attiecība.

pārslodze

- a. overload, overloading
- v. Überlastung *f*
- kr. перегрузка

Pārāk liels slogojums, slodzei pārsniedzot nominālo vai maksimāli pieļaujamo vērtību, piemēram, triecienslodžu un citu gadījumslodžu ietekmē.

pasaziērietilpība

- a. passenger-carrying capacity, passenger holding capacity
- v. Fahrgastkapazität *f*, Besetzung *f*
- kr. пассажировместимость, число мест

Spēkratos nomināli paredzētais pārvadājamo cilvēku skaits, izņemot šo spēkratu vadītāju un konduktoru. Tā ir pasaziēru automobiļu vestspēja.

pasažieris**a.** passenger**v.** Fahrgast *m*, Passagier *m***kr.** пассажир

Spēkratos pārvadājamā (vai pārvadātā) persona, kas nav šo spēkratu vadītājs vai konduktors.

pasažierkilometrs**a.** passenger-kilometer**v.** Fahrgastkilometer *n*, Passagierkilometer *n***kr.** пассажиро-километр

Pasažieru pārvadājumu apjoma mērvienība darba ražīguma noteikšanai: viena pasažiera pārvešana 1 km attālumā. Pasažieru pārvadāšanas darba apjomu pasažierkilometros izsaka ar pasažieru skaita un pārvadāšanas attāluma reizinājumu.

pasīvā darbīgā daļa**a.** passive working part, passive working component**v.** passiver Arbeitsteil *f***kr.** пассивный рабочий орган

Spēkratiem pievienotās darba mašīnas vai rīka darbīgā daļa, kas netiek darbināta ar rotējošu piedziņas vārpstu (piemēram, arkla lemesis).

pastāvīgais režīms**a.** constant duty**v.** konstantes Regime *n***kr.** постоянный режим

Noteikts sistēmas darbības veids: darbība ar nemainīgiem raksturojošiem parametriem, piemēram, pastāvīga ātruma režīms, spēkratu kustības ātrumam praktiski nemainoties.

pašgājējs**a.** self-propelled, powered**v.** selbstfahrend**kr.** самоходный

Mobila mašīna, kas apgādāta ar savu motoru. Piemēram, pašgājējkombains pretstatā piekabinātam kombainam; pašgājējšasija.

pašmasa**a.** own mass, self-mass**v.** Selbstmasse *f***kr.** собственная масса

Spēkratu masa ar degvielu, eļļām, dzesēs šķidrumu, rezerves riteni, instrumentu komplektu uzpildītā stāvoklī, bet bez kravas un pasažieriem.

pašsvars**a.** own weight, dead weight**v.** Selbstgewicht *n***kr.** собственный вес, вес в снаряжённом состоянии

Spēkratu svars ar degvielu, eļļām, dzesēs šķidrumu, rezerves riteni, instrumentu komplektu uzpildītā stāvoklī, bet bez kravas un pasažieriem.

pēdu sakrītes koeficients (*riteņiem*)

a. track coincidence factor, wheel coincidence factor

v. Koinzidenzfaktor (*m*) der Fahrspuren

kr. коэффициент совпадения следов (колёс)

Priekšējo un pakalējo riteņu pēdu sakrītes rādītājs. Priekšējo un pakalējo riteņu pēdu sakrīti/nesakrīti izmanto spēkratu pārgājības raksturošanai.

pēkšņa bremzēšana

a. emergency braking

v. Notbremsung *f*, Schnellbremsung *f*

kr. экстренное торможение

Asa bremzēšana bez iepriekšējas sagatavošanās. To veic, ātri nospiežot bremžu pedāli, parasti — līdz galam.

piekabes pretestība[s spēks]

a. trailer resistance force

v. Anhängerwiderstandskraft *f*

kr. сила сопротивления прицепа

Spēks kustības virzienā, ar kādu piekabe pretojas spēkratu kustībai. Ja piekabes nav, nav arī šīs pretestības. Ja piekabe uzskrien vilcējam, piekabes pretestība pārvēršas dzinējspēkā.

piekabināms

a. trailed

v. anhängbar

kr. прицепной

Darba mašīnas (piekabes) raksturojums pēc tā, kādā veidā to pievieno spēkratiem: darba mašīnu (piekabi) pievieno vilcēja aizmugurē (parasti vienā punktā) ar jūgierīci, kas pārnēs vilces un bremzēšanas spēkus horizontālā plaknē, bet nepārnēs uz vilcēju piekabinātās mašīnas vai rīka svaru. Piekabināmai mašīnai (piekabei) ir sava gaitas iekārta.

piemērotība apkopei

a. serviceability

v. Wartungseignung *f*

kr. приспособленность к обслуживанию

Spēkratu īpašība būt piemērotiem apkopes darbu veikšanai. To nodrošina galvenokārt tehniskās apkopes ērtība.

pieres laukums

a. frontal surface, drag area

v. Stirnfläche *f*

kr. лобовая площадь

Spēkratu šķērsprojekcijas laukums. Spēkratu gaisa pretestības raksturotājs: plūdlīnijas faktora sastāvdaļa. Parasti mēra kvadrātmetros.

pilnā pretestība

a. total resistance

v. Impedanz *f*, Totalwiderstand *m*

kr. полное сопротивление

Komplekss rādītājs, kas ietver visu konkrētajos apstākļos darbīgo pretestību summu.

pilna slodze

- a. full load
- v. Vollbelastung *f*, Gesamtbelastung *f*
- kr. полная нагрузка

Normatīvos paredzētā maksimālā slodze, piemēram, slodze ar nominālo kravnesību.

pilnmasa

- a. full mass
- v. Gesamtmasse *f*
- kr. полная масса

Spēkratu kopējā masa uzpildītā stāvoklī ar kravu un/vai pasažieriem: pašmasas un nominālās kravas masas summa.

pilnsvars

- a. full weight, gross weight
- v. Gesamtgewicht *n*
- kr. полный вес

Spēkratu kopsvars uzpildītā stāvoklī ar kravu un/vai pasažieriem: pašsvara un nominālā kravas svara summa.

pilntvertnes nobraukums

- a. fuel distance, fuel-tank range
- v. Vollbehälter-Fahrleistung *f*
- kr. запас хода по топливу

Distance, kuru spēkrati var nobraukt, iztērējot pilnā degvielas tvertnē ietilpstošu degvielas daudzumu.

platformas laukums

- a. platform area
- v. Plattformfläche *f*
- kr. площадь платформы, площадка платформы

Laukums kravas izvietošanai spēkratu kravas platformā. Raksturīgs parametrs kravas automobiļiem ar vaļēju platformu: platformas garuma reizinājums ar platformas platumu.

plūdlīnija, plūdlīnijas forma

- a. streamline, streamlining form
- v. Strömungsgünstigkeit *f*, strömliniengerechte Form *f*
- kr. обтекаемая форма

Spēkratu ārējā forma, kas piemērota gaisa pretestības samazināšanai uz labas applūstamības rēķina. Labu plūdlīnijas formu raksturo laidenas pārejas bez asām šķautnēm, pret kurām gaisa plūsma braucot ir spiesta krasi mainīt savu virzienu un radīt virpuļus.

plūdlīnijas faktors

- a. streamlining factor
- v. Faktor (*m*) der Strömungsgünstigkeit
- kr. фактор обтекаемости

Spēkratu gaisa pretestības raksturotājs: gaisa pretestības koeficienta un pieres laukuma reizinājums.

plūdlīnijas koeficients

- a. streamlining factor, streamlining ratio
- v. Koeffizient (*m*) der Strömungsgünstigkeit
- kr. коэффициент обтекаемости

Bezdimensiju koeficients, kas raksturo spēkratu plūdlīniju, aerodinamiku, uz spēkratiem darbīgo gaisa pretestību. Tas atkarīgs no spēkratu aplūstamības.

pretestības moments

- a. drag torque, moment of resistance
- v. Widerstandsmoment *n*
- kr. момент сопротивления

Kādas pretestības radīts spēka moments, kas pielikts rotējošai daļai, rotācijas asij vai vārpstai un traucē tās kustību. Piemēram, spēkratiem: rites pretestības radīts spēka moments, kas pielikts riteņa asij un aprūtina riteņa riti.

pretestības spēks

- a. resistance force
- v. Widerstandskraft *f*
- kr. сила сопротивления

Kādas pretestības radīts spēks, kas jāpārvar, lai mehānisms varētu funkcionēt. Spēkratiem: ārējās vides un/vai iekšējo enerģijas zudumu radītās pretestības pārvarēšanai nepieciešamais spēks, spēkratiem strādājot. Piemēram, ceļa, gaisa, inerces u. c. pretestību spēki.

priekšgaita

- a. ahead running, forward running
- v. Vorwärtsgang *m*, Vorwärtslauf *m*
- kr. передний ход

Spēkratu braukšanas režīms: braukšana uz priekšu, priekšgala virzienā.

pulkas slīpums

- a. kingpin inclination, kingpin tilt
- v. Bolzenneigung *f*
- kr. наклон шкворня

Pulkas novirze no vertikālā stāvokļa, spēkratiem atrodoties uz horizontālas balstplaknes. Kā pulkas slīpuma raksturotājus lieto sāngāzumu šķērsplaknē un atgāzumu garenplaknē.

pulsejošās kustības metode

- a. pulsating motion method
- v. Pulsationsbewegungsmethode *f*, Methode (*f*) der Pulsationsbewegung
- kr. метод "разгон-накат"

Degvielas taupīšanas metode, kad spēkratu ieskriešanās posmi periodiski mijas ar brīvskrējiena posmiem. Tas var dot iespēju motoram strādāt ekonomiskāk nekā pastāvīga ātruma režīmā.

pusuzkarināms

- a. semi-mounted
- v. aufhängbar
- kr. полунавесной

Darba mašīnas raksturojums pēc tā, kādā veidā to piejūdz spēkratiem: mašīnu pievieno vilcējam ar tādu jūgierīci, kas daļēji pārnes uz vilcēju arī piekabinātās mašīnas vai rīka svaru. Piekabināmai mašīnai ir arī sava (daļēja) gaitas iekārta.

raksturlikne**a.** characteristic curve**v.** Kennlinie *f*, charakteristische Kurve *f***kr.** характеристика, характеристическая кривая

Kāda raksturīga parametra (funkcijas) līnijas veidā attēlota izmaiņa, mainoties citam parametram (argumentam). Raksturliknes izmanto spēkratu dažādu izejas parametru uzskatāmai raksturošanai, kā arī analītiskam un grafiskam aprēķinam.

ražīgums**a.** productivity**v.** Produktivität *f***kr.** производительность

Paveiktais darbs laika vienībā. Spēkratu ražīgumu mēra: transporta darbos — ar pārvadājumu apjomu tonnkilometros stundā vai pasažierkilometros stundā, lauku apstrādē — stundā apstrādātos hektāros u. tml.

reaktīvais moments**a.** reactive torque, reaction torque**v.** reaktives Moment *n***kr.** реактивный момент

Aktīva ārējā spēka momenta radīts atbildes spēka moments. Piemēram, spēkratiem: riteņiem pievadītam dzenošajam griezes momentam pretēji vērsts spēka moments, kas tiecas apgāzt spēkratus ap dzenošo asi.

reaktīvais spēks**a.** reactive force**v.** reaktive Kraft *f*, reaktive Stärke *f***kr.** реактивная сила

Aktīva ārējā spēka radīts atbildes spēks, reakcija. Piemēram, spēkratiem, kas velk piekabi vai darba mašīnu, tā iedarbojas uz spēkratu jūgierīci ar reaktīvu spēku, kas ir vienādi liels ar atbilstošo spēkratu attīstīto vilces spēku.

reducētā masa**a.** reduced mass**v.** reduzierte Masse *f***kr.** приведённая масса

Aprēķinos lietojama nosacīta spēkratu masa, kas tieši ietekmē spēkratu uzrāvi. Reducētā masa sastāv no spēkratu virzē kustošās masas, kurai pieskaitīta iedomāta masa, kas ir ekvivalenta ar rotējošo masu ietekmi. Lai paātrinātu spēkratu virzes kustību, jāpaātrina reducētās masas kustība.

redzamības tālums**a.** vision distance, range of vision**v.** Sichtweite *f***kr.** дальность видимости

Maksimālais attālums, kas raksturo iespēju vēl redzēt ceļu un izšķirt uz tā notiekošo. Tas ir svarīgs ar satiksmes drošību saistīts kritērijs, braucot nepietiekamas redzamības apstākļos.

rezerves koeficients**a.** assurance factor, safety coefficient**v.** Reservekoeffizient *m***kr.** коэффициент запаса

Griezes momenta rezerves rādītājs: reāli nodrošinātā izejošā un mehānismā ieejošā nominālā griezes momenta attiecība. Sajūga rezerves koeficients rāda, kā (ar kādu rezervi) sajūgs nodrošina motora nominālā griezes momenta pārvadīšanu.

režīms

a. duty, mode

v. Regime *n*

kr. режим

Darbības raksturojums noteikta veida operāciju veikšanai. Piemēram, traktora hidrosistēmas darbībā uzkarinātās mašīnas vai rīka vadīšanai izšķir celšanas, nolaišanas, neitrālo u. c. režīmus.

riepas histerēze

a. tire hysteresis

v. Reifenhysteresis *f*, Reifenhysterese *f*

kr. хистерезис шины

Parādība, kas izpaužas kā ritošas deformētas elastīgās riepas daļiņas enerģijas atdeves atpalikšana no šīs daļiņas deformēšanai patērētās enerģijas, kamēr tā atrodas kontaktlaukumā. Histerēzes dēļ riepas elastības spēki nevar pilnībā atdot deformējot patērēto enerģiju un rodas neatgriezeniski enerģijas zudumi, kas nosaka spēkratu rites pretesību.

riepas nosēdes koeficients

a. shrinkage ratio

v. Schwundkoeffizient (*m*) des Reifens, Schwundbeweirt (*m*) des Reifens

kr. коэффициент усадки шины

Slogotas riepas deformācijas raksturotājs, kas rāda vertikālās slodzes radīto riepas nosēdi — rādiusa samazinājumu.

riepu slogojums

a. tyre load, tyre loading

v. Reifenbelastung *m*

kr. нагруженность шин

Riepu pakļāvums spēku iedarbei. Riepu statiskais slogojums notiek tikai smagumspēka iedarbē, dinamiskais — arī triecienslodžu un citu gadījumslodžu ietekmē.

rindiskā agregatēšana

a. in-line aggregating

v. Reihenaggregatbildung *f*

kr. шеренговое агрегатирование

Spēkratiem pievienojamo mašīnu un rīku piejūgšana rindā, kad mašīnas vai rīki atrodas cits citam blakus, piemēram, traktoram piekabinātas vairākas ecēšas to paralēlam darbam.

rite, velšanās

a. rolling

v. Rollen *n*, Abrollen *n*

kr. качение

Rotējoša ķermeņa kustības procesa apraksts: virzīšanās ar rotācijas kustību pa kādu balstvirsmu. Riti attiecina uz riteņiem (kuru platums ir mazs, salīdzinot ar diametru), velšanos — uz veltniem (kuru platums salīdzināms ar diametru vai pārsniedz to).

riteņa bloķēšana**a.** wheel blocking**v.** Radblockierung *f***kr.** блокирование колеса, блокировка колеса

Riteņa stāvoklis, kad pārtraukta vai netiek pieļauta tā griezes kustība. Braucošu spēkratu riteņa bloķēšana notiek bremzējot, kad bremzētājspēks pārsniedz saķeres spēku un ritenis šļūc negriezdamies. Efektīvāka bremzēšana panākama ar nebloķētiem riteņiem.

riteņa centrs**a.** wheel center**v.** Radzentrum *n*, Radmitte *f***kr.** центр колеса

Viens no riteņa ģeometriskajiem raksturotājiem: riteņa griezes ass un tā centrālās griezes plaknes krustpunkts.

riteņa dinamiskais rādiuss**a.** dynamic wheel radius**v.** dynamischer Radradius *m*, dynamischer Radhalbmesser *m***kr.** динамический радиус колеса

Braucošu spēkratu riteņa reālā izmēra raksturotājs: attālums no slogota riteņa riteņa ass līdz balstvirsmi. Braukšanas ātrumam pieaugot, riepa izstiepjās un riteņa dinamiskais rādiuss palielinās, bet slodzes radītās deformācijas dēļ tas samazinās.

riteņa griezes moments**a.** wheel torque**v.** Drehmoment (*n*) des Rades**kr.** крутящий момент колеса

No motora pa transmisiju ritenim pievadītā griezes momenta vērtība, kas nosaka vilces spēku.

riteņa izslīde**a.** wheel slippage**v.** Radschlupf *m***kr.** проскальзывание колеса, пробуксовка колеса

Riteņa kustības raksturotājs: riepas daļiņu pārvietošanās riteņa kontaktlaukumā attiecībā pret balstvirsmu.

riteņa kinemātiskais rādiuss, riteņa rites rādiuss**a.** rolling [wheel] radius**v.** kinematischer Radradius *m*, kinematischer Radhalbmesser *m***kr.** кинематический радиус колеса, радиус качения колеса

Aprēķina lielums: tāda fiktīva riteņa rādiuss, kam ar reālo ir vienāds lineārais un leņķiskais ātrums. Riteņa ātruma garenvirziena komponenta attiecība pret riteņa griešanās leņķisko ātrumu.

riteņa nominālais rādiuss**a.** nominal rolling radius, nominal wheel radius**v.** Nominalradradius *m*, nominaler Radhalbmesser *m***kr.** конструктивный радиус колеса, номинальный радиус колеса

Riteņa konstruktīvā izmēra raksturotājs: neslogota riteņa diametra puse, ja riepa ir paredzētais gaisa spiediens. Nominālais rādiuss aprēķināms pēc konstruktīvajiem izmēriem — riepas diametra, platuma un profila augstuma koeficienta.

riteņa rite

- a. wheel rolling
- v. Rollen (*n*) des Rades
- kr. качения колеса

Riteņu dzinekļa normāla darba procesa raksturojums: riteņa griešanās kontaktā ar balstvirsmu, riteņa centram pārvietojoties garenvirzienā.

riteņa sāngāzums

- a. wheel camber
- v. Radsturz *m*
- kr. развал колеса

Vadāmā riteņa sāngāzums uz sāniem par nelielu leņķi attiecībā pret vertikālo plakni. Sāngāzums samazina riteņa pagriezes plecu, samazinot riteņa pagriešanai nepieciešamo spēku, un sekmē svārstību samazināšanu gultņu izdiluma dēļ.

riteņa statiskais rādiuss

- a. static wheel radius
- v. statischer Radradius *m*, statischer Radhalbmesser *m*
- kr. статический радиус колеса

Stāvošu spēkratu riteņa reālā izmēra raksturotājs: attālums no statiskās normālslodzes slogota nekustīga riteņa ass līdz balstvirsmi. Statiskās slodzes radītās deformācijas dēļ tas ir mazāks par riteņa nominālo rādiusu.

riteņu formula

- a. wheel arrangement
- v. Räderformel *f*
- kr. калёсная формула

Nosacīts riteņspēkratu aprēķinājums divu skaitļu reizinājuma veidā, kur pirmais skaitlis nozīmē spēkratu riteņu kopējo skaitu, bet otrais — dzenošo riteņu skaitu, piemēram, 4×2. Jo lielāks ir šīs formulas otrais skaitlis (vairāk dzenošo riteņu), jo labāka ir spēkratu pārgājība.

rites pretestības koeficients

- a. roll-resistance ratio
- v. Koeffizient (*m*) des Rollwiderstandes, Rollwiderstandsziffer *f*
- kr. коэффициент сопротивления качению

Dzinekļa rites pretestības raksturotājs: rites pretestības un normālslodzes attiecība. Rites pretestības koeficients ir atkarīgs no ceļa (grunts) veida un stāvokļa, riepu konstrukcijas un stāvokļa, braukšanas ātruma u. c. faktoriem.

rites pretestība[s spēks]

- a. rolling resistance force
- v. Rollwiderstandskraft *f*
- kr. сила сопротивления качению

Spēks kustības virzienā, ar kādu ritoši dzinekļi pretojas spēkratu pārvietošanai. Rites pretestības spēks ir atkarīgs no rites pretestības koeficienta un normālslodzes.

rites vieglums

- a. easy roll
- v. Rollleichtigkeit *f*
- kr. лёгкость качения

Riteņu īpašība ritēt ar mazu pretestību, ar nelielu rites pretestības koeficientu.

robežātrums

- a. limiting speed
- v. Grenzgeschwindigkeit *f*
- kr. предельная скорость

Lielākais ātrums, līdz kuram aprēķina koordinātes un konstruē ieskriešanās laika un ceļa grafikus, parasti 90–95% no maksimālā ātruma. Noteikt ieskriešanās laiku un ceļu var tikai līdz robežātrumam, līdz maksimālajam ātrumam ne analītiski, ne grafiski tas nav iespējams, jo teorētiski maksimālais ātrums sasniedzams tikai bezgalīgi lielā laikā un ceļā.

rotējošā masa

- a. gyrating mass
- v. rotierende Masse *f*
- kr. вращающаяся масса

Jebkuras rotējošas daļas masa, kas ietekmē spēkratu paātrinājumu. Tādas rotējošas daļas, piemēram, ir spararats, transmisijas zobrati, riteņi u. c. Lai paātrinātu spēkratu virzes kustību, jāpaātrina arī šo daļu griezes kustība.

rotējošo masu koeficients

- a. coefficient of gyrating masses
- v. Koeffizient (*m*) rotierender Massen
- kr. коэффициент учёта вращающихся масс

Spēkratu rotējošo masu ietekmes rādītājs. Raksturo galvenokārt transmisijas un riteņu rotējošo masu ietekmi uz spēkratu dinamiku. Tieši atkarīgs no rotējošo masu polāro inerces momentu lieluma.

sakabināšana

- a. coupling
- v. Kuppeln *n*
- kr. сцепление

Darba mašīnas sajūgšana ar spēkratiem vai citu mašīnu, izmantojot piekabes ierīci vai sakabi.

saķere

- a. adhesion, adherence
- v. Haftung *f*, Adhäsion *f*
- kr. сцепление

Pretestība, kas rodas starp dzinekli un grunti, pārnesot vilces, bremzēšanas un šķērsspēkus starp tiem. Lai tas varētu notikt, saķerei jābūt pietiekamai. Nepietiekamas saķeres gadījumā dzinekļi izslīd garenvirzienā — buksē un nedod iespēju pārnest visu potenciālo vilces vai bremzēšanas spēku un/vai izslīd šķērsvirzienā. Līdz ar to zūd vadāmība un tiek apdraudēta kustības drošība. Saķeri nodrošina pietiekama berze kontaktlaukumā starp dzinekli un balstvirsmu, grunts pretestība bīdei, kā arī normālslodze, apstākļiem piemērots riepas raksts u. c. faktori.

saķeres koeficients

- a. adhesion factor, coefficient of adhesion
- v. Haftwert *m*, Adhäsionskoeffizient *m*
- kr. коэффициент сцепления

Koeficients, kas raksturo riteņa un ceļa saķeri: tā ir saķeres spēka attiecība pret normālslodzi. Saķeres koeficients parasti ir mazliet lielāks par atbilstošo berzes koeficientu, tādēļ ka papildus berzei kontaktlaukumā darbojas arī deformētas riepas elastīguma radīti molekulārie spēki, bet mikstā grunī — riepas protektoru izciļņu radītā augsnes bīdes reakcija.

saķeres masa

- a. adhesive mass
- v. Haftmasse *f*
- kr. сцепная масса

Spēkratu masas daļa, kas izmantojama, lai radītu pietiekamu normālreakciju dzinekļa saķerei ar grunti un pārnestu vilces spēku. Piemēram, klasiskās piedziņas automobiļiem — masas daļa uz pakaļējo (dzenošo) asi.

saķeres masas koeficients

- a. adhesive mass coefficient
- v. Haftmassekoeffizient *m*
- kr. коэффициент сцепной массы

Saķerei izmantojamās spēkratu masas daļas rādītājs: dzinekļa normālreakcijas un spēkratu pilnsvara attiecība.

saķeres parametrs

- a. road adherence parameter
- v. Haftparameter *m*, Adhäsionsparameter *m*
- kr. опорно-сцепной параметр

Spēkratu pārgājības īpašības raksturlielums, kas raksturo pārgājību saistībā ar saķeri, piemēram, pārgājības kritērijs, dinamiskais faktors pēc saķeres.

saķeres spēks

- a. adhesive force, adhesive power, tractive force
- v. Haftkraft *f*, Adhäsionskraft *f*
- kr. сила сцепления

Dzinekļa maksimālā izmantojamā tangenciālā reakcija kontaktlaukumā kustības virzienā. Saķeres spēks ir atkarīgs no saķeres koeficienta un normālslodzes.

saķeres svars

- a. adhesion weight, adhesive weight
- v. Adhäsionsgewicht *n*
- kr. сцепной вес

Spēkratu svara daļa, kas izmantojama, lai radītu pietiekamu normālreakciju dzinekļa saķerei ar grunti un pārnestu vilces spēku. Piemēram, priekšpiedziņas automobiļiem — svars uz priekšējo (dzenošo) asi.

saķervirsmā

- a. adhesion surface
- v. Haftfläche *f*, Adhäsionsfläche *f*
- kr. сцепная поверхность

Virsmā, pa kuru tiek pārvadīts saķeres spēks spēkratu dzinekļa un balstvirsmas saskares vietā. Spēkratu pārgājība ir atkarīga no saķervirsmas laukuma.

sāngāzums

- a. lateral inclination, sidetilt
- v. Spreizung *f*
- kr. наклон вбок

Vadāmo riteņu ģeometrijas raksturotājs divgrambu riteņspēkratiem. Sāngāzums šķērsplaknē attiecas kā uz riteni, tā pulku, tas nodrošina vadāmo riteņu stabilizāciju.

sānnovirze**a.** side-shift**v.** Seitenabweichung *f***kr.** боковой увод

Ritoša riteņa centra pārvietošanās šķērsplaknē, ritenim ritot bez sānslīdes. Sānnovirze rodas, ritot elastīgam ritenim, ja uz to iedarbojas šķērsspēks. Tā būtiski ietekmē spēkratu pagriežamību.

sānslīde**a.** side skidding, lateral slippage**v.** seitliches Gleiten *n*, Seitenrutsch *m***kr.** боковое скольжение

Spēkratu un dzinēja kustības veids: slīdēšana sānis. Riteņiem: visu riepās daļiņu šķērsvirziena pārvietošanās kontaktlaukumā attiecībā pret balstvirsmu. Sānslīde tieši ietekmē spēkratu vadāmību un šķērsnoturību.

sānspēks**a.** side force, lateral force**v.** Seitenkraft *f***kr.** боковая сила, боковое усилие

Spēks, kas iedarbojas uz spēkratiem šķērsvirzienā, perpendikulāri spēkratu garenplaknei. Sānspēki tieši ietekmē spēkratu šķērsstabilitāti, šķērsnoturību un vadāmību.

sānsveres koeficients**a.** side roll factor**v.** Krängungsfaktor *m*, Krängungskoeffizient *m***kr.** коэффициент бокового крена

Koeficients, kas ievērtē virsbūves sānsveres ietekmi uz spēkratu šķērsstabilitāti sānspēku iedarbībā.

sānuzkare**a.** side-mounting**v.** Seitenanbau *m***kr.** боковая навеска

Viens no spēkratiem piejūdzamās mašīnas (rīka) pievienošanas veidiem, kad mašīna (rīks) uzkarināta vilcēja sānos (rajonā starp priekšējiem un pakalējiem riteņiem) vienā vai abās pusēs.

sasveres centrs**a.** roll center**v.** Krängungszentrum *n***kr.** центр крена

Punkts, ap kuru šķērsplaknē sasvērējmomenta ietekmē pagriežas spēkratu virsbūves atsperotā daļa. Atkarā no balstiekārtas izveidojuma sasveres centrs var atrasties gan virs, gan zem spēkratu balstplaknes.

sasvērējmoments**a.** heeling moment, rolling moment**v.** Krängungsmoment *n***kr.** кренящий момент

Spēka moments, kas rada vai sekmē ķermeņa sasvēršanos ap sasveres asi. Spēkratiem: no sānspēkiem radies moments, kas tiecas sasvērt spēkratu virsbūvi (atsperoto masu) — pagriezt ap horizontālu garenasi. Tas ietekmē virsbūves sānsveri un spēkratu stabilitāti, kā arī gaitas laidenumu.

sausmasa

- a.** dry mass
- v.** Trockenmasse *f*
- kr.** сухая масса

Spēkratu neto masa sausā stāvoklī, kad spēkrati nav uzpildīti ar degvielu, eļļu un citiem šķidrumiem, bez rezerves riteņa un instrumentu komplekta.

saussvars

- a.** dry weight
- v.** Trockengewicht *n*
- kr.** сухой вес

Spēkratu neto svars sausā stāvoklī, kad spēkrati nav uzpildīti ar degvielu, eļļu un citiem šķidrumiem, bez rezerves riteņa un instrumentu komplekta.

serpentīnceļš

- a.** serpentine, tortuous road
- v.** Serpentineweg *m*
- kr.** [дорога-]серпантин

Kalnu ceļš ar daudziem līkumiem un asiem pagriezieniem stāva kāpuma pārvarēšanai.

sevišķi liela kravnesība

- a.** extra [high] load capacity
- v.** besonders hohe Tragfähigkeit *f*
- kr.** особо большая грузоподъемность

Spēkratu kravnesība, kas pārsniedz normatīvos paredzēto (piemēram, 20 tonnas). Izmanto smagu kravu pārvadāšanai, galvenokārt karjeros un starptautiskos pārvadājumos.

skata lauks

- a.** field of visibility
- v.** Blickfeld *n*
- kr.** панорама обзорности

No spēkratu vadītāja (vai pasažiera) vietas caur logiem redzamā ārtelpas daļa. Skata lauku raksturo ar pārrედzamības epīru — zīmējumu uz balstvirsmas vai sienas, kas robežo un atdala redzamo daļu no neredzamās.

slidens ceļš

- a.** slippery road, greasy road, slick road
- v.** glatter Weg *m*, glatte Straße *f*
- kr.** скользкая дорога

Ceļš, kas kādu apstākļu ietekmē kļuvis slidens, kam ir mazs berzes un saķeres koeficients. Šāds ceļš ir raksturīgs mitruma un ziemas apstākļos, arī lietus laikā vai tūlīt pēc lietus un ir bīstams spēkratu satiksmei.

slodzes raksturlīknes

- a.** load diagram, load curve
- v.** Belastungskennlinien *pl*, Belastungskurven *pl*
- kr.** нагрузочная характеристика, дроссельная характеристика

Raksturlīknes, kas ataino izejas parametru izmaiņas mainīgas degvielas padeves gadījumā, piemēram, motora jaudu, griezes momentu, degvielas patēriņu, mainoties motora griešanās frekvencei, ja motors strādā ar dažādās pakāpēs atvērtu droseļvārstu.

smaga gaita

a. hard run

v. schwerer Lauf *m*, schwerer Gang *m*

kr. тяжёлый ход

Spēkratu gaitas raksturojums: braukšana smagos apstākļos; arī — nevienmērīga gaita, braukšana ar aizķeršanos.

smagumcentrs, masas centrs

a. center of gravity, center of mass

v. Schwerpunkt *m*, Massezentrum *n*

kr. центр тяжести, центр массы

Punkts, caur kuru iet iedomāta koncentrēta smaguma spēka darbības līnija. Spēkratos izvietoto masu summārās iedarbības iedomātās līnijas punkts, kas nemaina savas koordinātas neatkarīgi no tā, kā spēkrati orientēti telpā. Tas ir ģeometrisks, ne materiāls punkts (tas var atrasties arī reālu spēkratu tukšā vietā).

spēka komponente

a. force component

v. Kraftkomponente *f*

kr. компонент[а] силы, составляющая силы

Spēka sastāvdaļa, kas darbojas noteiktā interesējošā virzienā. Piemēram, tā vēja pūsmas spēka daļa, kas darbojas preti spēkratu kustībai.

spēkratu teorija

a. theory of ground vehicles, theory of self-propelled vehicles

v. Kraftfahrzeugtheorie *f*

kr. теория самоходных машин, теория наземных транспортных средств

Zinātnes nozare, kas pēta un pamato spēkratu (ar motoru apgādātu sauszemes bezsliežu ratu) ekspluatācijas īpašības, to noteikšanas un vērtēšanas metodes.

stabilitāte

a. stability

v. Stabilität *f*

kr. устойчивость (против опрокидывания)

Spēkratu spēja pretoties apgāšanai. To raksturo ar rādītājiem, piemēram, ar stabilitātes koeficientu, kas nosaka kritisko robežu, kad spēkratu stabilā kustība pāriet nestabilā un spēkrati sāk gāzties.

stabilitātes koeficients

a. stability factor

v. Stabilitätskoeffizient *m*, Stabilitätsfaktor *m*

kr. коэффициент устойчивости

Koeficients, kas raksturo spēkratu stabilitāti pret apgāšanos. Skaitliski tas vienāds ar kritiskā stabilitātes robežleņķa tangensu.

stabilizētājmoments

a. aligning torque, stabilizing moment

v. stabilisierendes Moment *n*

kr. стабилизирующий момент

Spēka moments, kas pretojas apgāšanai. Spēkratiem: šķērsplaknē vai garenplaknē pielikto spēku moments, kas neļauj apgāzt spēkratus uz sāniem, ap priekšējo vai pakaļējo asi. Tas tieši ietekmē spēkratu stabilitāti: ja stabilizētājmoments ir lielāks par gāzējmomentu, spēkrati ir stabili un negāžas.

statiskā slodze

a. static load

v. statische Belastung *f*

kr. статическая нагрузка

Slodzes veids — slodze, spēkratiem stāvot nemainīgos apstākļos. Tās vērtība parasti nepārsniedz maksimālo dinamisko slodzi.

statiskais svars

a. static weight

v. statisches Gewicht *n*

kr. статический вес

Spēkratu svars nekustīgā stāvoklī. Statisko svaru lietojot aprēķinos, neņem vērā svara dinamiskās izmaiņas kustībā.

stingruma koeficients

a. suspension rate, rigidity factor

v. Festigkeitskoeffizient *m*

kr. коэффициент жёсткости

Balstiekārtas elementu elastīgo īpašību rādītājs: balstiekārtas smagumspēka un deformācijas attiecība.

strupceļš

a. blind passage, blind alley

v. Sackgasse *f*

kr. тупик

Ceļš, kas neturpinās, izbeidzas vietā, kur tālāk braukt nav iespējams.

svara sadalījuma koeficients

a. weight distribution coefficient

v. Gewichtsverteilungskoeffizient *m*

kr. коэффициент распределения веса

Saķeres svara daļas rādītājs: svara daļas, kas darbojas uz dzenošajiem riteņiem, un spēkratu pilnsvara attiecība.

šimmi

a. shimmy

v. Shimmy *m*

kr. шимми, угловые колебания управляемых калёс

Automobiļa vadāmo riteņu intensīvas nerimstošas progresējošas pašierosmes svārstības ap pulku. Šimmi var rasties automobiļa vadāmo riteņu balstiekārtas konstrukcijas īpatnību dēļ, braucot ar noteiktu ātrumu pa nelīdzenu ceļu, ja vadāmo riteņu nostiprināšanas elastīgās sistēmas pašsvārstību frekvence sakrīt ar ierosinātāja frekvenci. Galvenais šimmi ierosinātājs ir žiroskopiskā un elastīgā saite starp automobiļa vadāmo riteņu svārstībām vertikālā un horizontālā plaknē.

šķērsbāze

a. wheel tread, wheel track

v. Radspur *f*

kr. колея, поперечная база

Atstatums starp vienas spēkratu ass kreisās un labās puses riteņu (dzinekļu) kontaktlaukumu garenasīm, dubultriteņu gadījumā — starp kreisās un labās puses riteņu kontaktlaukumu pāru viduslīnijām. Vienu spēkratu dažādu asu šķērsbāzes var nesakrist. Šķērsbāzes garums būtiski ietekmē spēkratu šķērsstabilitāti.

šķērskontūra

a. transverse contour, transverse outline

v. Querumriss *m*, Transversalkontur *f*

kr. поперечный контур

Spēkratu ārējā arveida līnija šķērsplaknē. Lauksaimniecības spēkratiem (traktoriem) šķērskontūra nosaka pārgājības ģeometrisko raksturojumu, piemēram, augu bojāšanas iespēju rindstarpu apstrādē.

šķērsnoturība

a. lateral sliding stability

v. Querstandfestigkeit *f*, Querstabilität *f*

kr. поперечная устойчивость (против скольжения)

Spēkratu spēja pretoties sānslīdei. To raksturo ar rādītājiem, kas nosaka kritisko robežu, kad sānspēku ietekmē spēkratu dzinekļi sāk slīdēt sānis.

šķērssaķere

a. transverse adhesion, transverse adherence

v. Querhaftung *f*, Queradhäsion *f*

kr. поперечное сцепление

Saķere spēkratu šķērsass virzienā. Šķērssaķerei jābūt pietiekamai, lai sānspēku iedarbībā (ceļa līkumos, slīpumos) spēkrati neizslīdētu sāniski un līdz ar to nezustu šķērsnoturība un netiktu apdraudēta kustības drošība.

šķērssaķeres koeficients

a. cross adhesion factor

v. Querhaftwert *m*, Koeffizient (*m*) der Queradhäsion

kr. коэффициент поперечного сцепления

Saķeres spēks šķērsvirzienā attiecinājumā uz normālslodzi. Tas raksturo riteņa un ceļa šķērssaķeri.

šķērsslīpums

a. side slope, transverse grade, lateral tilt

v. Querneigung *f*

kr. поперечный наклон

Leņķiskā novirze no horizontālā stāvokļa šķērsvirzienā. Piemēram, ceļa šķērsslīpums, kas rada sānspēku.

šķērsstabilitāte

a. lateral stability

v. Querstabilität *f*

kr. поперечная устойчивость (против опрокидывания)

Spēkratu spēja pretoties apgāšanai uz sāniem. To raksturo ar rādītājiem, kas nosaka kritisko robežu, kad sānspēku ietekmē spēkrati sāk gāzties sānis.

šļūkšana

a. dragging, shuffling

v. Rutschen *n*

kr. волочение

Spēkratu un dzinekļa kustības veida raksturojums: kustība ar nobloķētiem dzinekļiem. Šļūkšanas gadījumā spēkrati zaudē vadāmību.

tehniskais raksturojums

a. technical characteristic

v. technische Charakteristik *f*

kr. техническая характеристика

Raksturīgo tehnisko īpašību un pazīmju apraksts. Spēkratu tehniskajā raksturojumā parasti ietver tādus skaitliskos parametrus kā motora maksimālo jaudu, maksimālo griezes momentu, maksimālo ātrumu u. c.

tehniskie parametri, tehniskie rādītāji

a. technical parameters, technical indexes

v. technische Parameter *pl*

kr. технические параметры, технические показатели

Tehnisko īpašību raksturotāji, piemēram, spēkratu ātrums, ražīgums un citi, noteiktos ekspluatācijas apstākļos.

tehnoloģiskie parametri, tehnoloģiskie rādītāji

a. technological parameters, technological indexes

v. technologische Parameter *pl*

kr. технологические параметры, технологические показатели

Tehnoloģisko īpašību raksturotāji, piemēram, traktora šķērsbāzes iestatīšanas iespēja tehnoloģijā paredzētā izmērā rindstarpu apstrādei.

teorētiskais kustības ātrums

a. theoretical driving speed

v. theoretische Laufgeschwindigkeit *f*

kr. теоретическая скорость движения

Spēkratu kustības fizikālais lielums: noteiktā laikā teorētiski lineāri nobrauktais ceļš bez dzinekļa slīdes un buksēšanas. Riteņspēkratiem to aprēķina kā riteņa leņķātruma un kinemātiskā rādiusa reizinājumu. Spēkratu teorētiskā kustības ātruma mērīšanai lieto sekundē nobrauktos metrus vai stundā nobrauktos kilometrus (dažās valstīs — arī jūdzes).

tonnāža

a. tonnage

v. Tonnage *f*

kr. тоннаж

Tonnās izteikts kravas svars vai masa (1 metriskā svara tonna = 1000 svara kg; 1 masas tonna = 1000 masas kg).

tonnkilometrs

a. ton-kilometer

v. Tonnenkilometer *m*

kr. тонно-километр

Spēkratu kravas pārvadājumu apjoma mērvienība darba ražīguma noteikšanai: 1 tonnas kravas pārvešana 1 km attālumā. Kravas pārvadāšanas darba apjomu izsaka ar kravas tonnāžas un pārvadāšanas attāluma reizinājumu — tonnkilometros.

traktora teorija

a. theory of tractors

v. Traktorentheorie *f*

kr. теория тракторов, теория трактора

Zinātnes apakšnozare, kas pēta un pamato traktoru ekspluatācijas īpašības, to noteikšanas un vērtēšanas metodes.

traktoru izmantošana

a. use of tractors

v. Traktorenverwendung *f*, Traktorennutzung *f*

kr. тракторопользование

Iespēja (vai šīs iespējas īstenošana) konkrētos darbos izmantot traktorus. Svarīgs nosacījums lauku darbu mehanizācijā. Traktoru izmantošanu tehniski nosaka galvenokārt to agregatēšanas iespējas, enerģētiskie, pārgājības un agrotehniskie parametri, ekonomiski to nosaka ekonomiskie parametri un ražošanas apjoms.

transformācijas koeficients

a. transformation ratio

v. Transformationsverhältnis *n*

kr. коэффициент трансформации

Hidrotransformatora raksturlielums: turbīnrata un sūkņrata griezes momentu attiecība. Tas raksturo griezes momenta palielināšanas pakāpi hidrotransformatorā.

transmisijas lietderības koeficients

a. transmission efficiency, driveline efficiency

v. Wirkungsgrad (*m*) der Transmission

kr. коэффициент полезного действия трансмиссии

Koeficients, kas raksturo enerģijas zudumus spēkratu transmisijā: riteņiem pievadītās un motora efektīvās jaudas attiecība. To var noteikt arī kā visu transmisijā ietilpstošo mehānismu lietderības koeficientu reizinājumu, piemēram, priekšpiedziņas vieglā automobiļa mehāniskās pakāpju transmisijas lietderības koeficientu aprēķina kā sajūga, pārnēsūmkārības, galvenā pārvada un kardānpārvadu lietderības koeficientu reizinājumu.

transportātrums

a. traveling speed, transport speed

v. Transportgeschwindigkeit *f*

kr. транспортная скорость

Spēkratu braukšanas ātrums transportējot, piemēram, traktoram pārvedot uzkarināto mašīnu pa ceļu. Transportātrums parasti ir lielāks par darba ātrumu.

transportstāvoklis

a. transport position

v. Transportstellung *f*, Transportposition *f*

kr. транспортное положение

Mašīnas stāvoklis transportējot, piemēram, traktoram pārvedot uzkarināto mašīnu pa ceļu. Transportstāvoklī uzkarinātā mašīna parasti tiek pacelta, nav kontaktā ar ceļu un horizontālajā plaknē aizņem mazāk vietas nekā darba stāvoklī.

triecienslodze**a.** impact load, shock load**v.** Stoßbelastung *f***kr.** ударная нагрузка

Slodze trieciēna gadījumā: strauji dinamiski mainīga slodze, kas rodas sadursmē ar kādu šķērslī un darbojas īslaicīgi. Triecienslodze var arī pārsniegt maksimālo pieļaujamo slodzi. Aprēķinos to ievērtē ar atbilstošu koeficientu.

trīsgrambu-**a.** three-tread**v.** dreispurig**kr.** трёхколейный

Raksturpazīme spēkratiem, kuri, taisni braucot, mīkstā gruntī atstāj trīs grambas. Tādi ir trīsriteņu automobiļi, traktori un motocikli, kuriem vienas ass vienīgais ritenis vai kāpurķēde atstāj grambu vidū starp otras ass divu riteņu vai kāpurķēžu grambām.

trīspunktu uzcare**a.** three-point mounting**v.** Dreipunktanbau *m***kr.** трёхточечная навеска

Uzkare, kurā uzkares mehānisms pievienots vilcējam trīs punktos: divi no tiem ir apakšā un viens, centrālais — augšā. Trīspunktu uzcare var nodrošināt precīzu uzkarinātās mašīnas (rīka) vadīšanu.

tuvpakāpe**a.** convergence rate**v.** Annäherungsgrad *m*, Konvergänzgrad *m***kr.** сближённая степень

Pārnesumkārbas (parasti — pēdējā) pakāpe, kuras pārnesumskaitlis pietuvināts iepriekšējai pakāpei ievērojami vairāk par pārnesumskaitļu rindas kvocientu. Ar to panāk spēkratu dinamiskuma un ekonomiskuma uzlabošanu.

uzkare**a.** mounting**v.** Anbau *m***kr.** навеска

Viens no spēkratiem piejūdzamās mašīnas (rīka) pievienošanas veidiem. Hidrauliskā uzcare nodrošina ne tikai vilces un bremzēšanas spēka pārvešanu no vilcēja uz uzkarināmo mašīnu (rīku) un otrādi horizontālā plaknē, bet arī spēku pārvešanu un uzkarināmās mašīnas (rīka) distanto un automātisko vadību vertikālā plaknē: pacelšanu, nolaišanu un citas darbības. Uzkarināmajai mašīnai nav savas gaitas iekārtas.

uzkarināšana**a.** mounting**v.** Anbauen *n***kr.** навешивание

Darbība, ar kuru uzkarināmo mašīnu (rīku) piejūdz spēkratiem, izmantojot uzkares sistēmu.

uzlabota pārgājība**a.** improved passability, improved trafficability**v.** verbesserte Geländegängigkeit *f*, erhöhte Geländegängigkeit *f***kr.** повышенная проходимость

Spēkratu pārgājība, kas ir labāka par normālo, bet ierobežota, salīdzinot ar labu pārgājību. Piemēram, automobiļiem ar riteņu formulu 6 x 4.

uzrāve

a. accelerating ability, performance

v. Beschleunigungsvermögen *n*, Akzelerationsvermögen *n*

kr. приемистость

Spēkratu dinamiskuma raksturotājs: liela ātruma sasniegšana īsā laikā. Uzrāvi raksturo ar uzrāves koeficientu, pāātrinājumu j , tā maksimālo vērtību j_{max} un pāātrinājuma pieauguma ātrumu dj/dt .

vadāmais ritenis

a. steerable wheel

v. Lenkrad *n*

kr. управляемое колесо

Ritenis, kuru izmanto spēkratu vadīšanai ar stūres iekārtu. Parasti tas ir priekšējais ritenis (vai abi priekšējie riteņi).

vadāmība

a. steering response, controllability

v. Lenkbarkeit *f*

kr. управляемость

Spēkratu spēja noturēt un viegli mainīt kustības virzienu atbilstoši vadītāja iedarbībai uz vadības ierīcēm. Spēkrati ir labi vadāmi, ja tie precīzi klausā katrai stūres vai vadības sviras kustībai. Tā raksturo galvenokārt ar spēkratu pagriežamību, manevrējamību, sānnovirzi.

vadāmo riteņu stabilizācija

a. driven wheel stabilizing

v. Stabilisierung (*f*) der Lenkräder

kr. стабилизация управляемых колёс

Riteņu spēja pretoties novirzīšanai no neitrālā stāvokļa un automātiski atgriezties šajā stāvoklī bez vadītāja iedarbības uz stūres ratu. Tā nodrošina riteņu pulkas sāngāzums un atgāzums.

vadības ērtība

a. easy of control, easy of steering

v. Lenkungskomfort *m*, Steuerungskomfort *m*

kr. удобство управления

Spēkratu īpašība būt piemērotiem ērtai vadīšanai. Tā nodrošina galvenokārt ērts vadības ierīču izvietojums un to automatizēta vai automātiska darbība.

vadības sistēma, vadības iekārta

a. control system

v. Lenkungssystem *n*

kr. система управления

Spēkratu sistēma, kas pārvada vadības signālus uz izpildmehānismiem (tiešā saite) un kontroles signālus atpakaļ (atgriezeniskā saite). Spēkratu vadības sistēmā ietilpst pagriezes mehānisms, bremzes un vadības ierīces.

vadības vieglums**a.** controllability, ease of control**v.** Lenkungsleichtigkeit *f***kr.** лёгкость управления

Spēkratu īpašība būt piemērotiem vieglai vadīšanai. To nodrošina galvenokārt mazs vadības ierīcēm pieliekamais spēks, kā arī to automatizēta vai automātiska darbība.

vadītājs**a.** driver**v.** Fahrer *m***kr.** водитель

Persona, kas vada spēkratus. Algotu automobiļa vadītāju sauc par šoferi, traktora vadītāju — par traktoristu, motocikla vadītāju — par motociklistu.

viegla gaita**a.** light run**v.** leichter Gang *m*, leichter Lauf *m***kr.** лёгкий ход

Spēkratu gaitas raksturojums: braukšana vieglos apstākļos; arī — vienmērīga gaita, braukšana bez aizķeršanās.

viengrambas-**a.** single-track, single-tread**v.** einspurig**kr.** одноколейный

Raksturpažīme spēkratiem, kuri, taisni braucot, mīkstā gruntī atstāj tikai vienu grambru. Tādi ir solo motocikli.

vilces aprēķins**a.** traction calculation**v.** Zugkraftrechnung *f***kr.** тяговый расчёт

Spēkratu dinamisko īpašību rādītāju analītiska noteikšana: motora un transmisijas parametru aprēķins, kas spēkratiem nodrošina uzdotās vilces īpašības — ātrumu, dinamisko faktoru, ieskriešanās parametrus u. c. Tas ir spēkratu projektēšanas uzdevums.

vilces bilance**a.** traction balance, tractive balance**v.** Zugkraftbilanz *f***kr.** тяговый баланс

Darbīgo spēku līdzsvara vienādojums un tā grafiskais attēls. Spēkratiem: vilces spēka sadalījums pa kustības pretesību veidiem. Vilces bilance raksturo pretesību kombinācijas, kuru pārvarēšanai tiek izlietots vilces spēks.

vilces dinamika**a.** traction dynamics, pulling dynamics**v.** Zugkraftdynamik *f***kr.** тяговая динамика

Spēkratu teorijas daļa, kas pēta spēkratu iespēju attīstīt darba ātrai paveikšanai pietiekamu vilces spēku. Transporta spēkratu vilces dinamiku raksturo spēja pārvadāt kravu un pasažierus ar noteiktos apstākļos maksimāli iespējamo vidējo ātrumu, uzrāve un pārvaramie kāpumi. Laba vilces dinamika ir viens no svarīgākajiem spēkratu ražīguma nosacījumiem.

vilces jauda

- a. traction power
- v. Traktionsleistung f , Zugleistung f
- kr. тяговая мощность

Jauda, ar kādu spēkrati velkot iedarbojas uz jūgierīci. Vilces spēka un vilkšanas (kustības) ātruma reizinājums.

vilces lietderības koeficients

- a. traction efficiency, thrust-to-power ratio
- v. Wirkungsgrad (m) der Traktion, Zugwirkungsgrad m
- kr. тяговый коэффициент полезного действия

Spēkratu enerģijas zudumu raksturotājs: lietderīgi izmantotajās vilces jaudas un motora efektīvās jaudas attiecība.

vilces parametrs

- a. traction parameter
- v. Traktionsparameter m , Zugparameter m
- kr. тяговый параметр

Spēkratu vilces īpašības raksturlielums, piemēram, vilces spēks, vilces jauda. Parasti to izsaka skaitliski.

vilces raksturojums

- a. towing performance
- v. Zugkraftkennlinie f , Traktionscharakteristik f
- kr. тяговая характеристика

Grafiski vai analītiski izteikta vilces īpašības raksturojošo parametru izmaiņa atkarā no vilces spēka. Lauksaimniecības spēkratu dinamiskuma grafiskais raksturotājs, kas ļauj teorētiski priekš par spēkratu vilces īpašībām, manevrējamību, ekonomiskumu u. c.

vilces spēka rezerve

- a. traction force reserve
- v. Zugkraftreserve f
- kr. запас тяговой силы

Potenciālā lielākā un konkrētajos apstākļos attīstītā vilces spēka starpība. Tā izmantojama spēkratu kustības paātrināšanai, vilces iespēju palielināšanai.

vilces spēks

- a. traction force, tractive force, hauling force, pulling force
- v. Zugkraft f
- kr. тяговая сила, тяговое усилие

Dzineklim pielikts tangenciālais spēks, kas pievadīts no spēkratu motora pa transmisiju. To izmanto spēkratu kustības pretestību pārvarēšanai, vilces iespēju īstenošanai.

vilkšana

- a. towing, traction drive, pulling
- v. Ziehen n , Traktion f
- kr. буксировка, тяга

Spēkratu agregāta (vilciena) darba operācija, kuru izpildot vilcējs velk piekabi vai darba mašīnu (rīku). Traktoriem darba mašīnu (rīku) vilkšana ir darba pamatoperācija. Transporta darbos piekabju vilkšana ļauj pilnīgāk noslogot spēkratus un izmantot to ražīguma potenciālu.

virāža

- a. bank
- v. Kehre *f*, Kurve *f*
- kr. вираж

Viens no ceļa ģeometriskajiem raksturotājiem: ceļa šķērsprofila slīpums ceļa līkumā. Izšķir pozitīvo virāžu, ja ceļa zemākā mala atrodas tuvāk pagriezienu centram, un negatīvo virāžu pretējā gadījumā.

virsbūves lēkāšana

- a. body jumping
- v. Aufbauschwingungen *pl*
- kr. подпрыгивание кузова, галопирование кузова

Spēkratu virsbūves leņķiskās svārstības ap horizontālo šķērsasi. To ietekmē balstiekārtas konstruktīvais izveidojums un elastīgo elementu stingrums.

virssvars

- a. superfluous weight
- v. Mehrgewicht *n*
- kr. излишний вес

Svara daļa, kas pārsniedz nominālo. Virssvars potenciāli rada pārslodzi.

virzienmaiņa, reversēšana

- a. reversing, reversal
- v. Richtungswechseln *n*, Umsteuerung *f*, Reversieren *n*
- kr. реверсирование

Braukšanas virziena [vērsuma] mainīšana. Spēkratos to veic, pārslēdzot transmisijas reversmehānismu.

žiroskopiskais moments

- a. gyroscopic torque
- v. Kreiselmoment *n*, gyrokopisches Moment *n*
- kr. гироскопический момент

Žiroskopiskā efekta radīts spēka moments, kas pielikts rotējošai simetriskai daļai, piemēram, ritenim. Riteņa žiroskopiskais moments tiecas saglabāt vai mainīt riteņa ass virzienu. Viengrambas spēkratiem braucot tas ir galvenais stabilizējošais moments. Divgrambu spēkratiem ar neatkarīgo balstiekārtu, braucot pa nelīdzenu ceļu, žiroskopiskais moments var izraisīt un pastiprināt vadāmo riteņu svārstības, negatīvi ietekmējot šo spēkratu vadāmību.

KONSULTĀCIJAS

JAUTĀJUMS

Lūdzu sniegt termina “ekspluatācija” skaidrojumu, ņemot vērā termina jēgu vārdkopā *transportlīdzekļa ekspluatācija*. (Jautātājs: juridiskais birojs “Baltic Law”).

ATBILDE

No “Svešvārdu vārdnīcā” (Rīga: Jumava, 1999) dotā skaidrojuma, ka *ekspluatācija* ir “kāda objekta, mašīnas, transportlīdzekļa u. c. izmantošana”, izriet secinājums, ka **transportlīdzekļa ekspluatācija ir tas pats, kas transportlīdzekļa izmantošana**. Kaut arī vārds *ekspluatācija* ir internacionālisms, tomēr tehniskā nozīmē to neizmanto ne angļu, ne vācu valodā (sal. a. *operation, running*, v. *Ausnutzung, Ausbeutung*), tāpēc ‘izmantošanas’ nozīmē tas netiek ieteikts. Savukārt tā lietošana saglabājas, kad attiecīgajā jēdzienā ietilpina arī objekta glabāšanu, uzturēšanu, kopšanu.

Komentārs.

Kā liecina dažādas vārdnīcas un termina *ekspluatācija* ekvivalenti angļu, vācu un krievu valodā, latviešu valodā termina *ekspluatācija* ieviešanas ‘izmantošanas, lietošanas’ nozīmē varēja veicināt krievu valoda. Mainoties tuvākās saskares valodai, pakāpeniski dažādās nozarēs notiek krievu valodas ietekmētā termina *ekspluatācija* aizstāšana ar terminiem *izmantošana, lietošana* u. c., jo tehniskos objektus, arī transportlīdzekļus, kā arī dabas resursus izmanto, lieto, nevis “ekspluatē”.

JAUTĀJUMS

Pārsūtījumā no Valsts valodas aģentūras LZA Terminoloģijas komisija (TK) konsultācijai ir saņēmusi jautājumu par Latvijas standartā “SPA operatori un pakalpojumi” lietoto apzīmējumu “SPA” (*SPA operatori, SPA objekti, SPA pakalpojumi, SPA administrators, SPA tehnologs* u. c.). Proti: **ir vai nav pieļaujams iniciālsalikteni “SPA” lietot profesiju nosaukumos profesiju katalogā un kādai jābūt šī apzīmējuma rakstībai latviešu valodā, jo dažādos avotos tas lietots dažādi: “SPA”, “Spa”, “spa”.** (Jautātāji: Baltijas Spa asociācija “Baltic SPA Professional” un LR Labklājības ministrijas Darba departaments.)

ATBILDE

LZA TK no praksē nekonsekventi lietotajiem trim rakstības variantiem *SPA, Spa, spa* savā 2007. gada 11. decembra sēdē (protokols Nr. 8/1080), apspriežot tūrisma un viesmīlības terminus, **vienotai lietošanai termina funkcijā ir apstiprinājusi lietvārdu *spa* kā nelokāmu sugasvārdu, un tas ir publicēts LR Ekonomikas ministrijas izdotajā “Tūrisma un viesmīlības terminu skaidrojošajā vārdnīcā”**, kā arī LZA TK datubāzē *AkadTerm* www.termini.lza.lv/akadterm. Termina *spa* pirmajā nozīmē dots arī attiecīgā jēdziena skaidrojums: ar *spa* apzīmē “plašu pakalpojumu kopumu, kurā ietvertas dažādas ūdens procedūras labsajūtas un veselības uzlabošanai”. Bez tam terminu *spa* lieto, arī lai nosauktu iestādes, kuras piedāvā *spa* pakalpojumus. Nelokāmo formu *spa* kā konkrētās jomas apzīmējumu var pievienot attiecīgajam pamatvārdam arī profesiju nosaukumos (*spa administrators, spa tehnologs, spa konsultants*) u. c.

Pamatojums.

1. Kā liecina apzīmējuma *SPA* cilme, tas nav institūcijas nosaukuma saīsinājums, kādus praksē (piemēram, sarakstē) saīsināti mēdz lietot pilnā institūcijas nosaukuma vietā kopā ar profesijas nosaukumu (sal.: *Latvijas Universitātes rektors — LU rektors, Latvijas Olimpiskās komitejas prezidents — LOK prezidents, Valsts valodas aģentūras direktors — VVA direktors* u. tml.). *SPA* pamatā ir latīņu valodas teiciens: "sanus per aquam" (burtiskā tulkojumā: 'veselība caur ūdeni'), uz ko arī balstās *spa* jēdzieniskā izpratne (par ko sk. iepriekš). Shematiski šī nosaukuma attīstību var attēlot šādi: lat. *sanus per aquam* → *SPA* → *spa*.

2. Tā kā *spa* raksturo attiecīgo darbības jomu (ar vannām un pirts procedūrām, baseiniem, masāžas un kosmētikas pakalpojumiem u. c.), to var izmantot kā raksturotājkomponentu institūciju nosaukumos, parasti aiz kāda vietvārda. Saskaņā ar latviešu valodas rakstības noteikumiem (sk. Valsts valodas centra izdevumu "Īpašvārdu rakstība" — Rīga, 1998) institūciju nosaukumos nākamais vārds aiz vietvārda rakstāms ar lielo sākumburtu, tātad *Spa* rakstāms tādā nosaukumā kā *Baltijas Spa asociācija* (savukārt *asociācija* šajā nosaukumā ir nomenklatūras vārds, kas nav rakstāms ar lielo sākumburtu).

3. Kā noteikts Valsts kancelejas izstrādātajā "Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmatā" (Rīga, 2002, 11. lpp.), normatīvajos aktos "domai jābūt skaidri izteiktai, tāpēc nav vēlami saīsinājumi". Tātad iniciālsalikteņi, kas ir viens no saīsinājumu veidiem (to skaitā arī "SPA"), nav vēlami profesiju katalogā, kas uzskatāms par vienu no oficiālajiem un normatīvajiem dokumentiem.

Piebilde. Kā sugasvārds *spa* dots arī Oksfordas vārdnīcā angļu valodā ar īsiem definējumiem divās nozīmēs: 1) "a curative mineral spring" ('dziedniecisks minerālavots'); 2) "a place or resort with this" ('vieta, kūrorts ar to', t. i., ar šādu minerālūdeni). Oksfordas vārdnīcā arī minēts, ka Beļģijā ir kūrorts un pilsēta ar nosaukumu *Spa* (kam latviešu valodā, iespējams, atbilst *Spā*, kā tas dots Latviešu konversācijas vārdnīcā ar norādi, ka šis nosaukums cēlies no flāmu *spaa* 'avoti').

JAUTĀJUMS

Latvijas Futbola federācijas pārziņā ir trīs sporta veidi: *futbols* (spēlē 11 + 11 spēlētāji; a. *football, soccer*), *pludmales futbols* (spēlē 5 + 5 spēlētāji; a. *beach soccer*) un *telpu futbols*, ko dēvē arī par "futsal", un ir parādījušies arī jauns nosaukums "futzals". **Tiek izstrādāti metodiskie materiāli jaunajam sporta veidam, bet kā to saukt — "futzals" vai "telpu futbols"?** (Jautātājs: RTU Sporta katedras lektors.)

ATBILDE

Viens no pamatprincipiem jauna termina izvēlē —, lai tas labi iekļaujas jau esošajā nozares terminu sistēmā. Ar futbola terminiem jēdzieniski saistīto nosaukumu grupā latviešu valodā lietoti aizguvumi no angļu valodas — salikteņtermini ar *-bols* pamatkomponentā: *futbols, handbols, basketbols, volejbols, strūtbols*, nevis ar sporta veida norises vietas nosaukumu. Līdz ar to par sistēmiski neiederīgu atzīstams variants "futzals" (arī formā "futsal", kas ir gramatiski nepareiza).

Pēc analogijas ar vārdkopterminiem *pludmales futbols, pludmales volejbols, ielas basketbols* (ar vietas nosaukumu raksturotājkomponentā) **latviešu valodā priekšroka dodama vārdkopterminam *telpu futbols*, kas jau apstiprināts LZA TK Sporta terminoloģijas apakškomisijā.**

JAUTĀJUMS

Kā latviski saucama spēļu konsole (a. *console*)? (Jautātājs: videospēļu pārdevējs.)

ATBILDE

Latviešu valodā internacionālisms *console* tiek lietots, lai arhitektūrā un celtniecībā nosauktu elementu, kas balsta izvirzītu celtnes daļu, piem., balkonu, dzegu, rotājumu (sk., piem., skaidrojumu “Svešvārdu vārdnīcā” (1999)). Savukārt angļu valodā *console* ir vēl arī *tastatūra*; *vadības pulsts*; *radiola* u. c. Informātikas terminoloģijā ierīci, kas nodrošina lietotāja (operatora) sadarbību ar datora operētājsistēmu, ieteikts dēvēt par *pulti* (sk. “Angļu-latviešu informātikas terminu vārdnīcu” — Rīga, 2001). Ierīce, ko izmanto datorspēlēs iepriekš minētajai funkcijai, jēdzieniski ir tuvāka ‘pults’ jēdzienam, nevis ‘konsolei’. Tāpēc **par ieteicamāku var atzīt terminu spēļu pulsts**.

JAUTĀJUMS

Kas ir HUMINT? Kā to atveido latviešu valodā? (Jautātājs: kapteinis K. Kokins.)

ATBILDE

HUMINT ir angļu valodā lietots militārs termins, kas veidots kā sāsinājumu saliktenis no vārdkopas *human intelligence*. Atbilstoši angļu vārda *intelligence* otrajai nozīmei, ko latviešu valodā tulko ar *izlūkošana*, jēdzieniski terminu *human intelligence* ir saistīt ar izlūkošanu, kurā informāciju iegūst saskarsmē ar cilvēkiem (atšķirībā, piemēram, no teritoriālās izlūkošanas, kurā ziņas vāc, izpētot apkārtni).

Tātad — angļu termina **HUMINT** iespējamā atbilde latviešu valodā: **cilvēksaskarsmes izlūkošana** jeb, īsāk, **cilvēkizlūkošana**.

JAUTĀJUMS

Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes Makroekonomiskās statistikas departamentā izveidota jauna daļa. Tās galvenie pienākumi būs izmaksu ievadizvades tabulu (IOT — input-output tables) un piegādes izlietojuma tabulu (SUT — supply-use tables) sagatavošana. **Tā kā galvenais darbs būs ar dažāda veida tabulām, vai daļas nosaukums varētu būt: “Izmaksu ievadizvades ietvara daļa” vai “Izmaksu ievadizvades tabulu daļa”?** Gan “ietvara daļa”, gan “tabulu daļa” nešķiet pieņemami. Vai ir citi varianti? (Jautātāja: LR CSP vecākā referente)

ATBILDE

Iespējams, ka lietvārda *tabula* vietā departamenta nosaukumā labāk iederētos īpašības vārds *tabulārs*. Līdz ar to departamenta daļas **nosaukums varētu būt: “Izmaksu ievadizvades tabulārā daļa”** vai pat īsāk: **“Tabulāro pakalpojumu daļa”**, vai tml.

Vēlreiz par adventi... un par dzimtes formas izvēli aizguvumos

Apspriežot teoloģijas terminus, LZA Terminoloģijas komisijas (TK) 02.12.2008. sēdē vēlreiz tika diskutēts par termina *advente/advents* (no latīņu *adventus* 'atnākšana') dzimtes formu, lai precizētu dzimtes izvēles kritērijus aizguvumos (sk. iepriekšējo publikāciju "TJ" 5/6. nr. 55. lpp.).

Dažādās valodās dzimtes formu lietošanu vai nelietošanu pirmkārt nosaka attiecīgās valodas gramatiskā sistēma. Tas attiecas arī uz aizguvumiem: aizguvējvalodā atbilstoši aizguvējvalodas gramatiskajai sistēmai tie iegūst noteiktu gramatisko noformējumu (latviešu valodā lietvārdi — arī gramatisko dzimti, ko rāda lietvārda galotne).

Latviešu valodā lietvārdiem ir divas dzimtes un, ja aizguvumam iespējamas abu dzimšu formas, dzimtes izvēli parasti nosaka semantiskais kritērijs, proti: aizgūtais termins tiek noformēts tādā dzimtē, kādā ir attiecīgās semantiskās grupas vārdi. Ja praksē dzimtes formās ir svārstības, piem., *sigls/sigla; lote*, bet *eholots*, zinātniski izstrādājot nozares terminoloģiju, formu cenšas vienādot: *sigls/sigla* → *sigls* (jo semantiski saskarīgie termini *simbols, šifrs, burts* arī ir vīriešu dzimtē; ja ir *lote*, tad — arī *eholote*).

Vīriešu un sieviešu dzimtes formas *advents* un *advente* latviešu valodā paralēli lietotas vismaz kopš pagājušā gadsimta sākuma. Un katrai no tām ir savs pamatojums. Kā liecina "Latviešu konversācijas vārdnīca" (I sēj. — 1927.–1928. g.), plašākam lasītājam adresētās publikācijās lietota sieviešu dzimtes forma ("Adventes Vēstnesis", "Adventes Kalendārs"), ko varētu skaidrot ar latviešu valodas sistēmas ietekmi. Savukārt vīriešu dzimtes forma *advents*, iespējams, vairāk lietota baznīcās, mācītāju lasījumos, kur ilgāk saglabājusies latīņu valodas vārdformas ietekme (jo latīņu valodā *adventus* ir vīriešu dzimtes forma).

Patlaban sabiedrības valodas praksē, arī daudzu mācītāju valodā vairāk izplatīta sieviešu dzimtes forma (pēc E. Caunas vērojumiem internetā — 87 % lietojumu).

Ievērojot literārās valodas praksi, kā arī sava laika ZA Pareizrakstības komisijas un Terminoloģijas komisijas atzinumus un citus valodnieciskus avotus, sieviešu dzimtes forma *advente* iekļauta 20. gs. 90. gadu pareizrakstības vārdnīcās kā vienotai lietošanai ieteiktā forma (sk. "Avota" un "Jumavas" apgādā 1995. un 1996. gadā publicētās vārdnīcas). Tā kā runa ir par procesu, t. i., par Ziemassvētku Notikuma atnākšanas gaidīšanu, kas ilgst četras nedēļas, latviešu valodā **sieviešu dzimtes forma *advente* ir sistēmiski pamatota un ieteicama**, tāpēc LZA TK sēdē tika atzīts, ka **nav pamata līdzšinējo normu mainīt**. (Sk. LZA TK 02.12.2008. sēdes protokolu Nr. 8/1089; plašāk par abu dzimšu formām var lasīt arī laikrakstā "Diena" — 18.12.1997.)

ZIŅAS

LZA TK 02.12.2008. sēdē ir apstiprināta

POLIGRĀFIJAS TERMINOLOĢIJAS APAKŠKOMISIJA:

1. **Uldis Cerbulis** (priekšsēdētājs) — “Heidelberg Latvija” nod. vad. Tālr. 29211695.
E-pasts: *uldis.cerbulis@heidelberg.com*
2. **Ieva Bečere** (sekretāre) — Latvijas Poligr. uzņēmumu asoc. izpilddirektore, žurn. “Iespiedgrafika” red. Tālr. 29491355. E-pasts: *ieva@lpua.lv*
3. **Huberts Daugulis** — Rīgas Valsts tehnikuma Poligr. centra pasn. Tālr. 29283089.
E-pasts: *daina@lfc.lv*
4. **Jelena Kuzmina** — SIA “Poligr. tehnoloģiju konsultācijas” konsultante.
Tālr. 29562549. E-pasts: *yelena@printingtechnology.lv*
5. Mg. phys. **Eduards Cauna** — informātika, datorzinātne. Tālr. 29259321.
E-pasts: *cauna@parks.lv*
6. **Dace Siliņa** — tulkotāja, terminoloģe. Tālr. 26118585.
E-pasts: *dacesilina@yahoo.de*
7. Dipl. inž. **Lelde Ņikitina** — tipogr. “Zalktis-ZB” direktore. Tālr. 29207757.
E-pasts: *lelde@zalktis-zb.apollo.lv*
8. **Normunds Tiltiņš** — SIA “3. Dimensija” direktors. Tālr. 29256258.
E-pasts: *d35@inbox.lv*
9. **Artis Ērglis** — apg. “Zelta grauds” vad. Tālr. 29516722. E-pasts: *erglis@engelis.lv*
10. **Ivars Bērziņš** — firmas “Strombus” galv. red. Tālr. 29451391.
E-pasts: *ivars@strombus.net*
11. **Dagnija Vanaga** — apg. “Poligr. infocentrs” vad. Tālr. 29155889.
E-pasts: *dagnija@versija.lv*
12. **Paulis Zabarovskis** — SIA “DigiPrint” vad., Rīgas Valsts tehnikuma Poligr. centra pasn. Tālr. 29203862. E-pasts: *paulis@digiprintsia.lv*
13. **Salvijs Bilinskis** — pirmsdrukas eksperts. Tālr. 29211349.
E-pasts: *salvijs@apollo.lv*
14. **Malda Kvite** — redaktore, tulkotāja. Tālr. 26712712.
E-pasts *malda.kvite@gmail.com*
15. **Katrīna Erštīke** — TTC terminoloģe. Tālr. 67331814.
E-pasts: *katrina.erstike@ttc.lv*

Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija

TERMINOLOĢIJAS JAUNUMI

2009

15

Terminology Commission of Latvian Academy of Sciences

TERMINOLOGY NEWS

2009

15

Terminu saraksta autori: **J. G. Pommers, V. Pavlova, V. Skujiņa**
Konsultāciju autore **V. Skujiņa**

Literārā redaktore un korektore **A. Ščucka**
Datoroperatore **L. Piete**

Sastādītāja un zinātniskā redaktore **V. Skujiņa**

Iespiests tipogrāfijā SIA “**Madonas poligrāfists**”
Saieta lauk. 2a, Madonā, LV-4801

LZA Terminoloģijas komisijas adrese:

Akadēmijas laukumā 1, Rīgā, LV-1050, Latvija

Tālr.: (371) 67229636

Fakss: (371) 67227696

E-pasts: vaska@lza.lv

<http://www.termini.lza.lv>

